

Nr 322.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående vissa med den fortsatta utbyggnaden av landets försvarskrafter sammanhängande markförvärv; given Stockholms slott den 8 maj 1942.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Per Edwin Sköld.

Utdrag av protokollet över försvarsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 8 maj 1942.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFOESS, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF.

Efter gemensam beredning med dels chefen för finansdepartementet, dels såvitt angår fråga om förvärv av mark för Upplands och Hälsinge flygflottiljer jämväl med chefen för kommunikationsdepartementet, dels såvitt angår förvärv av mark för Härnösands kustartilleridetachment jämväl med chefen för ecklesiastikdepartementet, dels ock såvitt angår disposition av mark under domänstyrelsens förvaltning jämväl med chefen för jordbruksdepartementet, anmäler chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Sköld. frågor om vissa med den fortsatta utbyggnaden av landets försvarskrafter sammanhängande markförvärv samt anför därvid följande:

Bihang till riksdagens protokoll 1942. 1 saml. Nr 322.

Sedan 1941 års försvarsutredning avgivit betänkande med förslag till plan för organisationsarbetet inom försvarsväsendet (statens off. utredn. 1942: 1), har Kungl. Maj:t på grundval av utredningens resultat i proposition den 27 mars 1942, nr 210, förelagt riksdagen förslag till plan för försvarsväsendets utbyggnad under den närmaste femårsperioden. I proposition den 24 april 1942, nr 270, angående vissa kapitalinvesteringar i försvarsväsendets fastighetsfond har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att under försvarsväsendets fastighetsfond anvisa anslag å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1941/42 samt å riksstaten för budgetåret 1942/43 till bestridande av kostnaderna för vissa av försvarsplanens genomförande föranledda byggnadsarbeten m. m.

Vid anmälan av sistnämnda proposition framhöll jag, att det i vissa fall icke varit möjligt att i samband med äskande av medel för de egentliga byggnadskostnaderna underställa riksdagen förslag till bestridande av kostnaderna för därmed sammanhängande markförvärv. Jag yttrade i samband därmed, att förslag i ämnet borde underställas riksdagen så snart erforderlig utredning i ämnet föreläge. Jag erinrade vidare, att 1941 års försvarsutredning beträffande de markförvärv, som bleve erforderliga vid ett genomförande av försvarsutredningens förslag, icke förebragt annan utredning än vissa överslagsvis uppskattade kostnadsbelopp. Kungl. Maj:t hade i syfte att möjliggöra snabbast möjliga behandling av dessa frågor den 13 mars 1942 uppdragit åt arméförvaltningens fortifikationsstyrelse, marinförvaltningen och flygförvaltningen att *dels* verkställa utredning rörande förvärv av mark, som avsåges för vissa i försvarsutredningens förslag angivna ändamål, *dels* beträffande de markområden, som efter sålunda verkställd utredning prövades böra förvärfvas, med vederbörande markägare förhandla om och — i fall där för kronan antagbar överenskommelse kunde träffas — med förbehåll av Kungl. Maj:ts godkännande sluta avtal rörande vederbörligt markförvärv, *dels* ock till Kungl. Maj:t inkomma med verkställd utredning ävensom upprättade avtalshandlingar.

Ett liknande uppdrag har Kungl. Maj:t den 17 april 1942 lämnat fortifikationsstyrelsen beträffande förvärv av mark för Wendes artilleriregementes förflyttning till Norra Åsum.

Beträffande flertalet av de med försvarsväsendets fortsatta utbyggande sammanhängande markförvärven har utredning numera förebragts, varför jag — under hänvisning jämväl till den till innevarande riksdag avlätna propositionen nr 280 angående förlägningsplats för nytt kårartilleriregemente — anhåller att få upptaga dessa frågor till behandling. I ett par fall är utredningen ännu icke slutförd. Till de frågor, som sålunda återstå, torde jag få framdeles återkomma.

Såsom i propositionen 1942: 270 erinrats kan en utvidgning av försvarsorganisationen icke ske, förrän erforderliga lokaler ställts till förfogande. Jag förutsatte därför, att en relativt stor del av de anslag, som erfordrades för byggnadskostnadernas bestridande under femårsperioden, skulle äskas redan för tid före den 1 juli 1943. Beträffande särskilt markförvärven förutsatte jag, att anslag som regel skulle ställas till förfogande för innevarande budgetår.

Jag utgår från att så kommer att ske beträffande samtliga de markförvärv, som enligt det följande böra föranleda medelsanvisning.

Såsom av det följande framgår, ha avtal av den art, som i besluten den 13 mars och den 17 april 1942 avsetts, i vissa fall icke kunnat träffas. Jag förutsätter emellertid att, där möjlighet till antagbara överenskommelser föreligga, avtalsförhandlingarna fullföljas och upprättade avtal avgivas för att av Kungl. Maj:t upptagas till prövning i samband med meddelande av blivande dispositionsbeslut.

Jag övergår härefter till en närmare behandling av föreliggande medelsäskanden, vilka upptagas under de olika delfonderna av försvarsväsendets fastighetsfond.

Arméförvaltningens delfond.

1. Stabsmobiliseringscentral vid andra militärområdet. I enlighet med förslag av 1941 års försvarsutredning har i propositionen 1942: 210 föreslagits inrättande av en stabsmobiliseringscentral vid andra militärområdet. Kostnaden för markförvärv i anslutning härtill har av utredningen uppskattats till 5,000 kronor.

I förevarande sammanhang må jämväl erinras, att i propositionen 1942: 270 beräknats ett belopp av omkring 310,000 kronor för byggnadskostnader i samband med inrättandet av ifrågavarande mobiliseringscentral.

Till fullgörande av förutnämnda uppdrag den 13 mars 1942 har *arméförvaltningens fortifikationsstyrelse* föranstaltat om utredning rörande de markområden som erfordras för denna mobiliseringscentral. I skrivelse den 30 april 1942 har styrelsen med stöd av utredningsresultatet meddelat, att för ändamålet borde förvärvas visst område om cirka 30,000 kvadratmeter, vilket område närmare angivits å skrivelsen bifogad karta och kartsnitt.

Vid skrivelsen finnes fogat kontrakt, enligt vilket markägaren under förbehåll av Kungl. Maj:ts godkännande före den 1 augusti 1942 samt under förutsättningar i övrigt, som framgå av kontraktet, till kronan överlåtit ifrågavarande område för en avtalad köpeskilling av 15 öre för kvadratmeter.

Av handlingarna i ärendet framgår, att fortifikationsstyrelsens domänofficer funnit det erbjudna priset för kronan antagbart samt att styrelsen ansett området i fråga väl lämpat för ändamålet.

Fortifikationsstyrelsen har beräknat kostnaderna för markförvärvet till i runt tal 5,500 kronor, därav avstyckningskostnader 500 kronor.

Jag tillstyrker fortifikationsstyrelsens förslag till lösning av frågan om förvärv av mark för den föreslagna stabsmobiliseringscentralen vid andra militärområdet. Den nuvarande markägarens anbud att försälja området för ett pris av 15 öre för kvadratmeter synes böra godtagas. Mot fortifikationsstyrelsens beräkning av kostnaderna för förvärvet synes erinran icke kunna göras. För ändamålet torde sålunda böra beräknas ett belopp av 5,500 kronor.

Departements-
chefen.

2. Stabsmobiliseringscentral vid sjätte militärområdet. 1941 års försvarsutredning har föreslagit, att en stabsmobiliseringscentral vid sjätte militärområdet skall finnas inrättad. Propositionen 1942: 210 ansluter sig härutinnan till utredningens förslag. Utredningen har räknat med en kostnad för förvärv av mark för ändamålet av 10,000 kronor.

I propositionen 1942: 270 har beräknats ett belopp av omkring 50,000 kronor för byggnadskostnader för ifrågavarande stadsmobiliseringscentral.

Till fullgörande av uppdraget den 13 mars 1942 har *arméförvaltningens fortifikationsstyrelse* i skrivelse den 30 april 1942 meddelat, att befälhavaren för Övre Norrlands militärområde i skrivelse den 25 april 1942 föreslagit, att stabsmobiliseringscentralen skulle förläggas till visst å sistnämnda skrivelse bifogad karts-kiss utmärkt tomtområde med en areal av 2,400 kvadratmeter. Enligt uppgift i militärområdesbefälhavarens skrivelse hade skriftligt avtal om förvärv av området ännu icke kunnat träffas med markägaren. Denne hade emellertid förklarat sig fordra ett pris av en krona för kvadratmeter eller, i händelse av upplåtelse med nyttjanderätt under 25 år, en engångsersättning av 1,000 kronor.

För egen del har fortifikationsstyrelsen förklarat sig ej hava något att erinra mot det framlagda förslaget till förläggning av den ifrågasatta stabsmobiliseringscentralen och ej heller mot vare sig det föreslagna områdets storlek eller det fordrade försäljningspriset en krona per kvadratmeter. Enligt styrelsens åsikt borde området av kronan förvärfvas med äganderätt. Försäljningspriset uppginge enligt anbudet till 2,400 kronor, vartill för bestridande av avstycknings-, lagfarts- m. fl. av förvärvet föranledda kostnader borde läggas ett belopp av förslagsvis 400 kronor. Det för förvärvets genomförande erforderliga beloppet uppginge sålunda till 2,800 kronor.

*Departements-
chefen.*

Jag biträder fortifikationsstyrelsens förslag. I likhet med fortifikationsstyrelsen anser jag, att den erforderliga marken bör förvärfvas med äganderätt. Mot de beräknade kostnaderna har jag intet att erinra. För förvärv av mark för stabsmobiliseringscentral vid sjätte militärområdet synes sålunda böra anvisas ett belopp av 2,800 kronor.

3. Wendes artilleriregemente. I skrivelse till arméförvaltningens fortifikationsstyrelse den 29 mars 1941 har chefen för första arméfördelningen anfört bland annat följande:

Wendes artilleriregementes nuvarande förläggning medförde stora svårigheter för utbildningens bedrivande. Oberoende av de särskilda förhållanden, som sammanhängde med rådande beredskapsläge, vore regementet i förläggningshänseende fördelat på fyra skilda grupper, varav en grupp vore förlagd i förhyrd lokal. Med undantag möjligen för Östra kasernetablissemnet vore samtliga dessa förläggningar i sådant skick, att de icke motsvarade ens de mest blygsamma krav på trivsel för truppen. På grund av fördelningen bleve regementets befälspersonal i stor utsträckning belastad med truppens utbildning ovidkommande uppgifter. Dessa förhållanden medförde så bestämda olägenheter av psykologisk och utbildningsteknisk art, att regementets krigsmässiga utbildning högst avsevärt försvarades. På grund härav föresloge arméfördel-

ningschefen, att ett nytt kasernetablissemment för regementet uppfördes utanför Kristianstad, förslagsvis i trakten av Norra Åsum, där ett för ändamålet lämpligt markområde föresloges till inköp.

I sina anslagsäskanden för budgetåret 1942/43 har arméförvaltningen föreslagit uppförande av nytt kasernetablissemment för Wendes artilleriregemente vid Norra Åsum.

1941 års försvarsutredning har funnit nytt kasernetablissemment för regementet ofrånkomligt och föreslagit, att ett sådant uppföres i enlighet med arméförvaltningens förslag. I propositionen 1942: 210 framhöll jag, att det syntes ovedersägligt att Wendes artilleriregemente vore i trängande behov av utökade och förbättrade lokaler, och förklarade mig i princip intet hava att erinra mot försvarsutredningens förslag om förflyttning av regementet till Norra Åsum. Till de härmed sammanhängande markfrågorna anhöll jag att framdeles få återkomma. Sedan utredningen i ärendet slutförts, ber jag att nu få anmäla denna markfråga.

I skrivelse den 18 november 1941 har *arméförvaltningens fortifikationsstyrelse* anmält, att ett reservationsanslag av 650,000 kronor syntes erforderligt för markförvärvet i fråga.

1941 års försvarsutredning har likaledes räknat med en kostnad för markförvärvet av 650,000 kronor.

Beträffande beräkningen av nyssnämnda belopp har *fortifikationsstyrelsen* anfört bland annat följande:

På uppdrag av fortifikationsstyrelsen hade domänintendenten i Kristianstads och Blekinge län B. Carlheim-Gyllenskiöld verkställt värdering av det till förvärv föreslagna markområdet. Denne har härvid biträts av landstingsmannen Nils Nilsson i Trobro vid värdering av jordbruksfastigheterna samt uppdragit åt jägmästaren L. G. af Petersens att verkställa värdering av skogen och skogsmarken.

Över värderingen hade upprättats ett av Carlheim-Gyllenskiöld den 10 oktober 1941 dagtecknat huvudinstrument samt ett av af Petersens samma dag dagtecknat över skogsvärderingen upprättat instrument, vars uppgifter i sitt vederbörliga sammanhang delvis intagits i huvudinstrumentet.

Såsom sammanfattning av i värderingsinstrumenten lämnade uppgifter finge styrelsen anföra följande:

Det till förvärv föreslagna området, som utgjorde del av Åsums by inom Kristianstads stad, hade en sammanlagd areal av 478,33 hektar och hade åsatts ett värde av 676,876 kronor. Av nämnda areal utgjordes omkring 215 hektar av åker, värderad till 192,500 kronor, samt omkring 78 hektar av äng och 4 hektar av delvis bebyggd tomtmark, värderade till respektive 53,900 och 85,800 kronor. Återstoden av områdets areal eller omkring 180 hektar bestode av skogsmark. I det över skogsmarken och skogen upprättade värderingsinstrumentet hade nämnda mark beräknats till endast 150,5 hektar, beroende på att den till kronoegendomarna Åsum 3¹ och 22¹ hörande skogsmarken icke upptagits till värdering. Den del av skogsmarken, som upptagits i värderingsinstrumentet, hade jämte därå befintlig skog uppskattats till 146,350 kronor. Av återstoden av värderingssumman utgjorde 60,500 kronor ersättningar för intrång, 48,150 kronor av ersättningar till arrendatorer och ägare av hus å ofri grund samt 89,600 kronor av taxeringsvärdena å kronoegendomarna Åsum 3¹ och 22¹.

Emellertid hade domänintendenten Carlheim-Gyllenskiöld föreslagit, att fastigheterna Åsum 8¹⁷, 8¹⁸ och 8¹⁹ samt 4 hektar av fastigheten Åsum 14⁴ borde uteslutas från förvärvet. Som skäl härför hade han anfört, att de tre fastigheterna utgjordes av tomtmark, vilken betingade ett alltför högt pris. samt att området om 4 hektar avsåges att användas för utvidgning av Norra Åsums kyrkogård.

Fortifikationsstyrelsens domänofficer hade i avgivet yttrande i ärendet anfört i huvudsak följande: Mot värderingssumman 676,876 kronor funnes intet att erinra. Beträffande domänintendenten Carlheim-Gyllenskiölds förslag om uteslutande av viss mark från förvärv funne domänofficern detta välbetänt; utelämnandet torde ej medföra någon olägenhet för det återstående områdets militära användning. Åtgärden komme att medföra en besparing av omkring 30,000 kronor.

I värderingssumman 676,876 kronor inginge jämväl värdet av kronoegendomarna Åsum 3¹ och 22¹ med 89,600 kronor samt kronoegendomen Åsum 16¹ med 2,460 kronor. Om emellertid dessa fastigheter överfördes till lantförsvarets förvaltning utan vederlag, komme värderingssumman att minskas med ytterligare 92,060 kronor.

De sålunda gjorda reduceringarna av värderingssumman med (30,000 + 92,060 =) 122,060 kronor komme att nedbringa denna till (676,876 — 122,060 =) 554,816 kronor. Försiktigheten bjöde att man räknade med ett tillägg till värderingssumman med 15 procent, eller 83,222 kronor. För avstyckningsm. fl. kostnader borde beräknas 8,000 kronor. Totalkostnaden för förvärvet bleve sålunda (554,816 + 83,222 + 8,000 =) 646,038 kronor eller i runt tal 650,000 kronor.

Domänstyrelsen har i avgivet yttrande den 7 april 1942 förklarat sig för sin del icke hava något att erinra mot att för Wendes artilleriregementes förflyttning till Norra Åsum erforderlig mark toges i anspråk av lantförsvaret från kronoegendomarna Åsum 3¹ och 22¹ samt Åsum 16¹ ävensom att markområdena i fråga i förvaltningshänseende överflyttades från domänstyrelsen till arméförvaltningen. I samband med en sådan åtgärd syntes domänfonden böra nedskrivas med ett belopp av 72,000 kronor motsvarande å samma områden belöpande del av det å fonden bokförda värdet av fastigheterna.

Domänstyrelsen förutsatte, att i samband med att områdena i fråga toges i anspråk för försvarsändamål, genom arméförvaltningen uppgörelse komme till stånd med respektive arrendatorer, därvid beträffande kronoegendomarna Åsum 3¹ och 22¹ domänstyrelsen borde vara oförhindrad att oberoende av gällande arrendeavtal vidtaga åtgärder för framtida disposition av under styrelsens förvaltning kvarvarande delar av egendomen, varförutom beträffande kronoegendomen Åsum 16¹ annan jämkning i gällande arrendeavtal icke borde ske än att det område om 7.70 hektar, som avsåges komma att tagas i anspråk, icke längre skulle ingå i arrendet.

Domkapitlet i Lund har i utlåtande den 16 april 1942 funnit hinder ur kyrklig synpunkt icke möta mot förläggningen av regementet på föreslaget sätt. Såsom ett önskemål ville domkapitlet framhålla att kasernbebyggelsen skötes så långt som möjligt åt väster in i det i områdets norra del belägna skogspartiet. Infartsvägen till kasernområdet borde vidare förläggas ej alltför nära det bebyggda området omkring Norra Åsums kyrka.

Genom beslut den 17 april 1942 uppdrog Kungl. Maj:t åt fortifikationsstyrelsen att dels med vederbörande markägare förhandla om och, där för kronan antagbar överenskommelse kunde träffas, med förbehåll av Kungl. Maj:ts godkännande sluta avtal rörande förvärv för kronans räkning av mark i enskild ägo, som inginge i det av styrelsen i dess förenämnda skrivelse den 18 november 1941 till förvärv föreslagna området, dels ock med beaktande av vad domänstyrelsen i sitt utlåtande den 7 april 1942 anfört, med arrendatorerna till den i nämnda område ingående mark, som lydde under domänstyrelsens förvaltning, förhandla om de ersättningsanspråk, som av dem kunde framställas i samband med markens ändrade disposition, ävensom, där för kronan antagbar överenskommelse kunde träffas, med förbehåll av Kungl. Maj:ts godkännande sluta avtal rörande gäldande av dylik ersättning.

Till fullgörande av detta uppdrag har *fortifikationsstyrelsen* i skrivelse den 5 maj 1942 anmält, att förhandlingar förts med vederbörande markägare och andra sakägare, därvid närvarit, förutom representanter för fortifikationsstyrelsen och Wendes artilleriregemente, de tidigare anlitade värderingsmännen. Förhandlingarna hade givit till resultat, att enligt fortifikationsstyrelsens åsikt för kronan antagbara överenskommelser kunnat träffas med de flesta markägarna och nyttjanderättshavarna ävensom samtliga ägare av byggnader å ofri grund. I de fall, där antagbar överenskommelse kunnat träffas, hade fortifikationsstyrelsen med vederbörande slutit avtal om förvärv, därvid i samtliga avtal stadgats att, om dessa icke av Kungl. Maj:t godkändes senast den 1 augusti 1942, desamma icke längre vore för någondera parten bindande.

Kontrakten, som av fortifikationsstyrelsen överlämnats till Kungl. Maj:t under hemställan om godkännande, avse köpeskillings- eller ersättningsbelopp om sammanlagt 480,650 kronor, varemot svara värderingsbelopp av tillhoppa 425.876 kronor.

Fortifikationsstyrelsen har beträffande de överenskomna köpeskillings- och ersättningsbeloppen, vilka sålunda tillhoppa överstiga summan av motsvarande värderingsbelopp med cirka 13 procent, meddelat, att värderingsmännen funnit dessa fullt skäligen. Höjningarna motiverades av styrelsen dels med den prisstegring, som ägt rum sedan hösten 1941, då värderingarna skedde, dels ock med att värderingarna i vissa fall befunnits väl låga.

För förvärv av de områden, om vilka avtal av olika skäl icke träffats, har fortifikationsstyrelsen beräknat ett belopp av tillhoppa 203,235 kronor.

För lagfarts-, avstycknings-, expropriations- och andra kostnader har fortifikationsstyrelsen beräknat ett belopp av 8,000 kronor.

Under återopande av det anförda har fortifikationsstyrelsen uppskattat kostnaden för förvärv av mark för Wendes artilleriregementes förflyttning till Norra Åsum till $(480,650 + 203,235 + 8,000 =) 691,885$ kronor eller i runt tal 692.000 kronor.

Erinras må, att i propositionen 1942: 270 de av regementets utflyttning till Norra Åsum föranledda byggnadskostnaderna beräknats till 10,500,000 kronor, fränsett kostnaden för markförvärv, och att av detta belopp 2,000,000 kronor föreslagits skola anvisas för budgetåret 1942/43.

Departements-
chefen.

I propositionerna 1942: 210 och 270 har jag som nämnts förutsatt, att Wendes artilleriregemente skall förläggas till Norra Åsum. De av fortifikationsstyrelsen delvis på grundval av numera slutna köpeavtal verkställda beräkningarna rörande kostnaderna för det härvid erforderliga markförvärvet sluta på ett belopp av 692,000 kronor.

Den av styrelsen föreslagna avgränsningen av markförvärven har icke givit mig anledning till annan erinran än att jag anser att från inköp nu bör undantagas den Kristianstads stad tillhöriga fastigheten Åsum 14⁸, å vilken uppförts byggnader för ålderdomshem och vårdanstalt för barn. Inköp av denna fastighet bör komma till stånd endast om och i den mån det efter närmare utredning visar sig möjligt och lämpligt att disponera den för regementets räkning. Med hänsyn härtill nedbringas det av fortifikationsstyrelsen beräknade anslagsbehovet med 120,000 kronor. Det synes vidare lämpligt, att på sätt styrelsen föreslagit ett för utvidgning av Norra Åsums kyrkogård avsett område av fastigheten Åsum 14⁴ uteslutes. Från domänstyrelsens till lantförsvarets förvaltning torde böra överföras ovan närmare angivna delar av kronoegendomarna Åsum 3¹ och 22¹ samt Åsum 16¹, i samband varmed bör meddelas föreskrift om nedskrivning av statens domäners fond med ett mot de i anspråk tagna fastigheternas värde svarande belopp. I dessa hänseenden torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela beslut. Vid planeringen av bebyggelsen bör såvitt möjligt hänsyn tagas till de av domkapitlet i Lund framförda önskemålen.

De i de slutna köpeavtalen bestämda köpeskillingarna torde kunna godkännas. Arméförvaltningens beräkningar av kostnaderna för förvärv av de delar av ifrågavarande område, beträffande vilka avtal icke slutits, synas ligga i överkant men torde böra godtagas som underlag för anslagskalkylerna. I enlighet med vad nu anförs föreslår jag, att för ändamålet anvisas ett belopp av (692,000 — 120,000 =) 572,000 kronor.

4. Gotlands artillerikårs övningsområde m. m. I skrivelse den 2 maj 1942 har *arméförvaltningens fortifikationsstyrelse* hemställt om anvisande av medel till förvärv av mark för utvidgning av Gotlands artillerikårs övningsområde. Styrelsen har däri anfört i huvudsak följande:

I skrivelse till styrelsen hade chefen för Gotlands artillerikår framhållit, att kåren sedan år 1909 innehaft sin nuvarande kasernförläggning i östra delen av Visby stadsplanlagda område. Det markområde, som från början disponerats av kåren, framginge av en kårchefens skrivelse bifogad skiss, därå områdets gränser markerats med rött. Inom nordvästra delen hade det första kasernområdet, vilket å skissen vore avgränsat med grönt, förlagts. Den övriga delen hade utnyttjats som exercis- och övningsfält. Under årens lopp hade kåren utvidgats och samtidigt hade en bebyggelse utöver det ursprungliga kasernområdet ägt rum. Denna bebyggelse hade framför allt haft samband med tyganstaltens förflyttning från fastighet innanför stadsmuren till en plats öster om det ursprungliga kasernområdet. Samtidigt hade ytterligare mark tagits i anspråk för uppförande av förråd, etablerande av vedgård och andra ändamål. Under senaste året hade bygge av ett kanslihus igångsatts söder om det ursprungliga kasernområdet. Ytterligare utbyggnad vore

att vänta som följd av förestående ändringar i härordningen. Gränserna för det område, som förlorat eller komme att förlora karaktären av övningsområde, vore å skissen angivna med en streckad grön linje. Samtidigt hade även stadens bebyggelse utvecklats i riktning mot karens förläggingsområde. Med hänsyn till karens framtida utveckling och angelägenheten av att nya övningsområden skapades för kären i ersättning för de spolierade vore det av vikt, att de områden, som låge öster och sydost om det nuvarande förläggingsområdet, förvärvades av kronan inom den närmaste tiden. Detsamma gällde ett ännu obebyggt område nordost om övningsfältet (tomt 818 å skissen), vilket område vore det enda som lämpade sig för ett planerat sjukhusbygge. Man riskerade nämligen, att karens kasernområde inom ett par år bleve helt kringbyggt till förfång för övningsmöjligheterna, som redan avsevärt beskurits. Stora svårigheter komme att uppstå vid ordnandet av den militära bebyggelsen med hänsyn till faran från luften, och vidare kunde avsevärda olägenheter ur bland annat disciplinär synpunkt uppstå, om förbandet bleve trängt inneslutet av civil bebyggelse. Tidpunkten för ett förvärv vore nu lämplig innan avsedd stadsplanläggning av området kommit till stånd. Dessutom vore tomtpriserna ännu så länge rimliga. De områden, som föresloges till förvärv, vore utmärkta å förenämnda skiss och innehölle i areal sammanlagt omkring 646,000 kvadratmeter. Totala kostnaden för förvärvet beräknades uppgå till högst 340,000 kronor. Med den störste markägaren, Visby stad, hade förberedande förhandlingar förts, därvid staden framfört såsom ett önskemål att få förvärva det kronan tillhöriga, av kären disponerade s. k. Kajserportområdet ävensom vissa delar av Visborgs slätt. Därrest ett markbyte mellan kronan och staden komme till stånd, skulle det kontanta utlägg för markförvärvet kunna avsevärt reduceras.

I yttrande den 22 november 1941 hade militärbefälhavaren på Gotland tillstyrkt kårchefens ifrågavarande framställning men förklarar, att Visby stads önskemål att erhålla vissa delar av Visborgs slätt icke torde kunna tillmötesgås, då dessa markområden vore av stort värde såsom övningsterräng för Gotlands infanteriregemente och komme att få än större värde, sedan pansarförband förlagts till Gotland.

Sedan fortifikationsstyrelsen hos chefen för armén anhållit om direktiv rörande ärendets vidare behandling, hade denne framhållit, att en utvidgning av det nuvarande övningsfältet på sätt kårchefen föreslagit syntes nödvändig och att med hänsyn till ärendets brådskande natur särskild framställning i ämnet borde göras.

Fortifikationsstyrelsen hade därefter föranstaltat om värdering av såväl de till förvärv föreslagna områdena som det s. k. Kajserportområdet. Värderingsmännen hade av ekonomiska och praktiska skäl föreslagit vissa av kårchefen godkända ändringar av gränserna för det till förvärv ursprungligen ifrågasatta området. Det sålunda föreslagna området hade en areal av 673,590 kvadratmeter och hade värderats till 289,870 kronor, därav 252,820 kronor belöpte å marken och resten å byggnader. Kajserportområdet omfattade 5,850 kvadratmeter och hade saluvärderats till 79,250 kronor, varav 50,000 kronor belöpte å en på området uppförd förrådsbyggnad.

Efter förfrågan från fortifikationsstyrelsen hade militärbefälhavaren på Gotland i skrivelse till styrelsen den 30 januari 1942 angående Kajserportområdet anfört bland annat följande:

Kajserportförrådet, som vore byggt av kalksten i en våning med vind under plåttak, användes dels såsom motorserviceverkstad och dels såsom förvaringsplats för viss materiel. En försäljning av byggnaden skulle nödvändiggöra nyuppförande av såväl serviceverkstad som intendenturförråd till en beräknad

kostnad av tillhopa cirka 125,000 kronor. Lades härtill markvärdet, representerade fastigheten för kronan ett värde av cirka 155,000 kronor. Visby stad vore knappast villig betala detta pris under annan förutsättning än att staden erhöle ett mycket gott pris för den mark, som kronan önskade förvärva för artillerikårens räkning. Det syntes sålunda icke innebära någon fördel för kronan att försälja Kajserportområdet.

Fortifikationsstyrelsens domänofficer, som handhaft den vidare utredningen i ärendet, hade anfört i huvudsak följande:

Gotlands artillerikår hade för närvarande ett mycket oansenligt övningsfält. Dess areal utgjorde endast cirka 25 hektar. Genom redan utförda och under närmaste framtiden planerade nybyggnader såväl för kåren som för det luftvärnsbatteri, som torde bliva förlagt dit, bleve området i så hög grad beskuret, att endast en ringa del bleve övrig för övningsändamål. Kåren hade därför ett mycket stort behov av att få sin övningsmark utvidgad. Vid granskning av kårchefens förslag till utvidgningsområde hade det syntes domänofficern, att det för sjukhusomt avsedda området, vilket bestode av den dyrbaraste marken inom utvidgningsområdet, tilltagits onödigt stort. I samråd med kårchefen hade därför vissa delar av sjukhusområdet uteslutits. I samband därmed hade ytterligare en viss reglering av utvidgningsområdets gräns skett för att på bästa sätt tillgodose kårens intresse. Efter denna avgränsning, som medförde en avsevärd besparing i kostnaderna för förvärvet, omfattade utvidgningsområdet stadsägorna nris 790, 791, 794—796, 807—810 och 819—826, delar av stadsägorna nris 158, 163, 792, 793 och 818, del av tomten nr 7 i kvarteret Mullvaden samt vissa mindre områden gatu- och vägmark, allt i Visby stad. Utvidgningsområdets totalareal hade uppskattats till 643,539 kvadratmeter och dess värde till 246,290 kronor, varav för mark 215,540 kronor och för byggnader 30,750 kronor. Vid förhandlingar med markägarna hade i två fall godtagbara anbud erhållits, avseende försäljning dels av stadsägan nr 820 för 35,000 kronor, dels ock av delar av stadsägorna nris 792 och 793 mot en köpeskilling av 8,000 kronor. Det förra anbudet överstege värderingssumman med cirka 10 procent, medan det senare i det allra närmaste överensstämde med det av värderingsmännen åsatta priset. Av övriga markägare hade Visby stad begärt ett så högt genomsnittspris som 2 kronor 50 öre per kvadratmeter och detta ehuruval staden så sent som i juni 1940 förvärvat huvuddelen av de nu ifrågakvarande ägorna för ett pris av cirka 25 öre per kvadratmeter. Vid förhandlingarna hade representanter för Visby stad under framhållande av att staden lede brist på lämplig byggnadsmark framställt önskemålet, att staden skulle få tillbyta sig någon del av Skogsholms kronopark. Emellertid torde ett sådant byte knappast kunna genomföras på för kronan rimliga villkor. Icke heller med övriga markägare — utom de två ovannämnda — hade uppgörelse kunnat träffas. Man finge därför räkna med expropriation i samtliga fall utom två. Kostnaderna för förvärvets genomförande hade beräknats sålunda:

Värderingspriset för de för expropriation ifrågasatta fastigheter	kronor	206,980
20 procent tillägg	»	41,396
Anbud	»	43,000
Utrednings-, avstycknings- med flera kostnader	»	7,000
	Summa kronor	298,376

eller i runt tal 300,000 kronor.

För egen del har fortifikationsstyrelsen anfört följande:

Samtliga de myndigheter, som i ärendet avgivit yttranden, hade enstämmigt vitsordat, att en utökning av Gotlands artillerikårs övningsområde vore i hög grad påkallad. Att utvidgningen erfordrades framginge för övrigt redan av det sakförhållandet, att kårens hela övningsfält för närvarande omfattade allenast omkring 25 hektar mark och att en del av detsamma redan tagits i anspråk för bebyggelse. I samband med genomförandet av för kåren föreslaget nybyggnadsprogram bleve det nödvändigt att disponera ytterligare betydande delar av det nuvarande övningsområdet. Medel till ett sjukhus vore redan beviljade, men den därför ursprungligen avsedda marken hade med hänsyn till de föreslagna förändringarna i kårens organisation ansetts böra reserveras för annan bebyggelse. Behovet av ytterligare mark för artillerikåren vore sålunda trängande.

Den i propositionen 1942:210 föreslagna förläggningen till kåren av ett detacherat batteri ur Stockholms luftvärnsregemente förutsatte för sitt genomförande nödvändigtvis nyanskaffning av mark. Såsom fortifikationsstyrelsen i skrivelse den 30 april 1942 framhållit, borde emellertid frågan om mark för luftvärnsbatteriet icke upptagas för sig utan lösas i samband med frågan om markanskaffning för artillerikåren.

Det av kårchefen framlagda förslaget till utvidgning av kårens övningsområde, med de ändringar av utvidgningsområdets gränser som fortifikationsstyrelsens domänofficer efter samråd med kårchefen förordad, syntes fortifikationsstyrelsen ur såväl praktisk som ekonomisk synpunkt lämpligt. Dess genomförande skulle på ett tillfredsställande sätt tillgodose såväl kårens som luftvärnsbatteriets behov av mark.

På de av militärbefälhavaren på Gotland anförda skälen och då utsikten att med Visby stad uppnå en för kronan godtagbar överenskommelse om utbyte av mark syntes ringa, ansågo sig styrelsen böra räkna med att all den mark, som erfordrades för utvidgning av artillerikårens övningsområde, måste anskaffas genom köp eller expropriation. Mot den av styrelsens domänofficer verkställda beräkningen av kostnaderna för förvärvets genomförande hade styrelsen icke något att erinra.

På grund av vad sålunda förekommit har fortifikationsstyrelsen hemställt, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att för utvidgning av Gotlands artillerikårs övningsområde för budgetåret 1942/43 anvisa ett reservationsanslag av 300,000 kronor.

I detta sammanhang må även beröras frågan om anskaffande av mark för det ur Stockholms luftvärnsregemente detacherade luftvärnsbatteri, vars förläggande till Gotland föreslagits i propositionen 1942:210. 1941 års försvarsutredning har för sin del beräknat kostnaden för sådant markförvärv till 50,000 kronor. Byggnadskostnaderna i samband därmed hava i propositionen 1942:270 uppskattats till sammanlagt 800,000 kronor.

I särskild skrivelse har nu fortifikationsstyrelsen anmält, att den markanskaffning, som föreslagits för Gotlands artillerikårs räkning, vore avsedd att täcka även luftvärnsbatteriets behov.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår är det av Gotlands artillerikår disponerade övningsområdet synnerligen otillfredsställande. Visserligen har kåren för sina övningar tillgång även till Visborgs slätt och en stor del av skjututbildningen äger rum vid Tofta skjutfält, men en utökning av övningsområdet torde inom en snar framtid vara ofrånkomlig. Härtill medverka ett

*Departements-
chefen.*

flertal faktorer, bland annat att ett kompani av Göta pansarlivgarde kommer att förläggas till Gotland och underställas chefen för Gotlands infanteriregemente, därest i propositionen 1942: 210 framlagt förslag i ämnet vinner riksdagens bifall. Kompaniet i fråga kommer att för sina övningar bli hänvisat till Visborgs slätt. I samma proposition har vidare — såsom ovan nämnts — föreslagits uppsättande av ett luftvärnsbatteri på Gotland med förläggning till Gotlands artillerikår, för vilket ändamål i propositionen 1942: 270 äskats ett belopp av 300,000 kronor för budgetåret 1942/43 av de till 800,000 kronor beräknade byggnadskostnaderna.

På grund av kasernområdets belägenhet i utkanten av Visby stad och i omedelbar närhet av stadsmuren kan en utvidgning av artillerikårens övningsområde endast ske i den riktning, som nu av fortifikationsstyrelsen föreslagits. Emellertid har jag under hand inhämtat, att Visby stad avser att utlägga vissa av de till förvärv ifrågasatta lotterna till tomtområde och i detta syfte redan vidtagit vissa förberedande åtgärder. I ärendet har även ifrågasatts utbyte av viss kronan tillhörig mark mot i det föreslagna området ingående, staden tillhörande tomtmark. Ett sådant utbyte har visserligen avstyrkts av de militära myndigheterna; för egen del är jag icke beredd att nu taga ståndpunkt till denna fråga utan utgår från att möjligheterna att till staden överlåta kronan tillhörig mark skall underkastas ytterligare övervägande. Lämpligen bör det med hänsyn till vad sålunda anförts läggas i **Kungl. Maj:ts** hand att träffa avgörande om det blivande övningsområdets gränser och utsträckning. Härvid bör särskilt beaktas, att det föreslagna luftvärnsbatteriets markfråga erhåller sin lösning. Därest ett utbyte av mark skulle visa sig möjligt, torde frågan härom få framdeles underställas riksdagen.

Givetvis föreligga svårigheter att i nuvarande läge tillförlitligt uppskatta kostnaderna för det markförvärv, som sålunda bör komma till stånd. Jag anser mig emellertid böra lägga fortifikationsstyrelsens kostnadsutredning till grund för anslagsberäkningen och uppskattar alltså medelsbehovet till högst 300,000 kronor.

5. Skjutplats för Göteborgs luftvärnskår m. m. I sitt betänkande har 1941 års försvarsutredning föreslagit, att den för närvarande till Göteborg förlagda luftvärnsberedskapsdivisionen skulle göras bestående och organiseras såsom luftvärnskår med benämning förslagsvis Göteborgs luftvärnskår. Frågan om förläggningssort — och i samband därmed benämning — för Göteborgs luftvärnskår borde dock enligt utredningens mening göras beroende av särskild undersökning rörande övnings- och skjutmöjligheterna för kåren. För förvärv av mark för skjutplats för kåren har försvarsutredningen beräknat ett belopp av 34,300 kronor.

I propositionen 1942: 210 har jag tillstyrkt, att luftvärnsberedskapsdivisionen i Göteborg skall infogas såsom permanent kår i ett nytt truppslag, luftvärnet, samt förklarat mig dela en av länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län uttalad uppfattning, att kåren borde förläggas till Göteborg eller dess omedelbara närhet.

Till fullgörande av förenämnda uppdrag den 13 mars 1942 har *arméförvaltningens fortifikationsstyrelse* i skrivelse den 30 april 1942 meddelat följande:

Vid en av chefen för Göteborgs luftvärnsdivision tidigare, under viss medverkan av fortifikationsstyrelsen verkställd utredning angående lämplig skjutplats för nämnda förband hade invid Kattegat omkring 2 mil söder om Varberg belägna Morups tånge i Morups socken befunnits ur olika synpunkter synnerligen lämpligt för ändamålet. Ett därvid avgränsat, å bifogad ekonomisk karta med streckad blå linje angivet område om cirka 19.5 hektar hade ansetts tillräckligt för luftvärnsdivisionens behov.

Biträdande inspektören för luftvärnsartilleriet och inspektören för artilleriet hade anslutit sig till denna uppfattning.

Det sålunda föreslagna området hade närmare beskrivits i en av styrelsens domänofficer utarbetad promemoria. Av densamma framginge bland annat:

Området vore beläget i anslutning till och sydost om Morups fyrplats, Marken utgjordes till en bredd av omkring 200 meter från stranden av sand, täckt av en mager gräsmatta. Denna mark utgjorde samfällid tångallmänning. Någon skogsvegetation funnes icke på området eller i dess närhet. I sydöstra delen av området höjde sig marken till en låg ås. Vattnet vore långgrund och botten stenig, varför platsen mindre väl lämpade sig för friluftsbad. På området funnes uppförda några sommarstugor, men någon tendens till ytterligare bebyggelse syntes icke vara för handen.

Den föreslagna skjutplatsens läge i förhållande till sjötrafiken syntes vara tillfredsställande. Chefen för Göteborgs luftvärnsdivision hade nämligen vid sin förenämnda utredning uppgivit, att fartygen i Kattegatt under normala förhållanden som regel passerade utanför den vid luftvärnsskjutningar föreskrivna säkerhetsgränsen; detsamma gällde även fartyg anlöpande Varberg. Ett av vederbörande lotsmyndighet avgivet yttrande syntes bekräfta riktigheten av ifrågavarande uppgifter.

Det till förvärv föreslagna området hade värderats av distriktslantmätaren E. Gyllensvärd, Falkenberg, och agronomen K. F. Hallberg, Långås. Av upprättat värderingsinstrument framginge att av den för Bryntebo och Espelunda byar samfällida delen av området, cirka 11.3 hektar, 0.5 hektar angivits som tomtmark med ett uppskattat värde av 3,000 kronor per hektar och 10.8 hektar som avrösningsjord med ett uppskattat värde av 600 kronor per hektar. Den Långaveka by tillhöriga delen av området, cirka 8.2 hektar, utgjordes i sin helhet av avrösningsjord med ett beräknat värde av 600 kronor per hektar. Området hade åsatts ett sammanlagt värde av 12,900 kronor.

Vid de förhandlingar, som förts med markägarna, byalagen Långaveka nr 2 samt Bryntebo nr 1 och Espelunda nr 1—4 i Morups socken, hade avgivits anbud, vilka måste anses alltför höga. För genomförande av förvärvet syntes därför expropriationsförfarande böra anlitas.

Av handlingarna i ärendet inhämtas vidare, att å det till inköp föreslagna området äro belägna tre sommarstugor, varjämte en omedelbart utanför området belägen stuga ifrågasatts böra inlösas.

Enligt upplysningar, som under hand inhämtats från fortifikationsstyrelsen, torde hela kostnaden för förvärvet kunna, inberäknat ersättning för lösen av stugorna samt kostnaden för expropriationsförfarande m. m., beräknas till i runt tal 43,000 kronor.

Göteborgs luftvärnsberedskapsdivision, som i propositionen 1942: 210 föreslagits skola ombildas till en permanent kår med namnet Göteborgs luftvärns-

kår, använder för närvarande en ur olika synpunkter föga tillfredsställande skjutplats vid Sandön söder om Särö vid Göteborg. En lämplig skjutplats för kåren bör snarast anskaffas. Mot den föreslagna platsen vid Morups tänge, som är belägen omkring 10 mil söder om Göteborg, i närheten av vilken stad kåren är avsedd att förläggas, torde icke kunna erinras annat än att avståndet från förläggningsplatsen synes väl långt. Någon annan ur denna synpunkt lämpligare plats i närheten av Göteborg anses emellertid icke kunna ifrågakomma än Onsalahalvöns sydvästspets. Terrängen därstädes är emellertid av sådan beskaffenhet att anordnande av en skjutplats där skulle draga avsevärda kostnader. Ur artilleristisk synpunkt erbjuder Onsalahalvön icke lika goda möjligheter som Morups tänge. Jag vill därför ansluta mig till fortifikationsstyrelsens förslag, att sistnämnda område förvärvas. Enligt vad jag inhämtat lämpar sig detta område väl såsom skjutfält även för rörligt kustartilleri.

Såsom styrelsen framhållit, torde det bliva nödvändigt att tillgripa expropriationsförfarande för förvärvets genomförande. Såvitt av utredningen framgår har icke närmare undersökts, om de fyra ifrågavarande sommarstugorna lämpligen kunna användas för förläggningsändamål och ej heller vilka anspråk som, därest stugorna och det område, varå tre av dem äro belägna, icke förvärvas av kronan, kunna komma att riktas mot kronan på grund av intrång. Innan dessa förhållanden klarlagts, kan slutlig ställning icke tagas till frågan, om hela området bör förvärvas eller om tomtmarken bör uteslutas. Det bör få ankomma på Kungl. Maj:t att i detta hänseende träffa avgörande.

Ehuru ett belopp av 43,000 kronor synes mig utgöra väl hög ersättning för förvärv av ifrågavarande markområden, anser jag försiktigheten bjuda att tills vidare räkna med nämnda belopp.

6. Luleå luftvärnskår. 1941 års försvarsutredning har föreslagit, att den för närvarande till Luleå förlagda luftvärnsberedskapsdivisionen skall göras bestående och organiseras såsom luftvärnskår med benämning Luleå luftvärnskår. Propositionen 1942: 210 ansluter sig härutinnan till utredningens förslag.

I propositionen 1942: 270 ha de på denna kår belöpande byggnadskostnaderna beräknats till 5,600,000 kronor, fränsett utgifter för markförvärv, av vilket belopp 2,000,000 kronor förutsatts skola anvisas för budgetåret 1942/43.

Utredningen har räknat med en kostnad för markförvärv av 10,000 kronor.

Till fullgörande av uppdraget den 13 mars 1942 har *arméförvaltningens fortifikationsstyrelse* i skrivelse den 30 april 1942 anfört i huvudsak följande:

I slutet av januari månad 1942 hade av representanter för styrelsen samt av chefen för Luleå luftvärnsdivision på uppdrag av biträdande inspektören för luftvärnsartilleriet företagits rekognoscering för utseende av erforderligt markområde för Luleå luftvärnskår. Härvid hade ett nordöst om Skurholmsfjärden i Luleå beläget område befunnits lämpligt för ändamålet och efter noggrant övervägande avgränsats på sätt närmare framginge av en till ärendet hörande karta. Av detta område ägdes cirka 116 hektar av Luleå stad och utgjordes av stadsägan nr 831 och del av stadsägan nr 879 i staden. Efter förhandlingar med representanter för staden hade preliminär överenskom-

melse kunnat slutas med densamma om upplåtelse till kronan utan vederlag av dels cirka 40 hektar av stadens ovannämnda område, varå bebyggelse för kåren planerats, med äganderätt, dels och återstående cirka 76 hektar för övningsändamål med nyttjanderätt. Denna överenskommelse hade kommit till uttryck i ett den 29 januari och den 20 februari 1942 dagtecknat, under förbehåll av godkännande av Kungl. Maj:t och av stadsfullmäktige i Luleå ingånget avtal mellan styrelsen och stadens drätselkammare.

Utöver sålunda i stadens ägo befintlig mark erfordrades för kåren vissa i enskild ägo varande fastigheter, nämligen stadsägorna nris 829, 829 B, 830, 832, 834, 834 A, 869, 918 och 919 i Luleå stad. Dessa hade genom stadens försorg värderats av dess tjänsteman ingenjören N. Magnusson i Luleå. Vid förhandlingar med vederbörande markägare hade preliminära avtal slutits rörande försäljning till kronan av samtliga nämnda stadsägor utom nris 829 och 869 till enligt styrelsens mening skäliga priser. Då frivillig uppgörelse rörande förvärv av stadsägorna nris 829 och 869 icke syntes kunna komma till stånd, syntes man få räkna med att i dessa fall expropriationsförfarande bleve nödvändigt. Med hänsyn till det ovissa utfallet av värdesättningen vid expropriation torde en säkerhetsmarginal å minst 20 procent eller minst 8,800 kronor utöver värderingsvärdet böra beräknas för förvärv av dessa fastigheter. För förvärv av samtliga förberörda i enskild ägo befintliga stadsägor borde beräknas: för dem, beträffande vilka preliminärt avtal träffats, 83,000 kronor, för övriga 52,800 kronor, samt för utredning, avstyckning och lagfart m. m. 2,200 kronor eller tillhopa 138,000 kronor.

Inom det område, som förut angivits såsom behövt för kåren, låge stadsägorna nris 829 A och 868. Visserligen vore det icke särskilt tilltalande, att fastigheter i enskild ägo funnes inom övningsområdet, men med hänsyn till dessa stadsägor relativt stora värde och då de icke kunde anses direkt erforderliga för kåren, borde de enligt styrelsens mening icke för närvarande ifrågakomma till förvärv.

Därest vid innevarande års riksdag beslut fattades om förläggning av en luftvärnsskär till Luleå och till det ovan föreslagna området, behöfde stadsägorna nris 829 B, 832, 834, 834 A, 918 och 919 för uppförande av byggnader tagas i anspråk redan den 15 juli 1942. Ägaren av stadsägorna nris 834, 834 A och 918 hade med hänsyn till den tidiga tillträdesdagen biträtt försäljning av desamma till ovan angivet pris endast på villkor, att Kungl. Maj:t godkände det preliminära köpeavtalet före den 15 juni 1942. Fastighetsägaren dreve nämligen å de ifrågavarande stadsägorna svinuppfödning och behöfde någon tid på sig för att avveckla nämnda rörelse.

Det kunde måhända framdeles visa sig erforderligt att förvärva ytterligare mark eller anskaffa servitutsrätt till sådan mark för upptagande av ny vägförbindelse med området. Det hade emellertid icke varit möjligt att i detta sammanhang härutinnan verkställa erforderlig utredning.

Verkställd undersökning har utvisat, att det med hänsyn till terrängens beskaffenhet icke är möjligt att begränsa markförvärvet till de områden, som utan vederlag överlåtas eller upplåtas till kronan. Ett förvärv även av de av enskilda ägare disponerade, av fortifikationsstyrelsen till inköp föreslagna områdena synes icke kunna undvikas. Jag förordar därför bifall till styrelsens förslag. Jag förutsätter, att med ägaren av stadsägorna 834, 834 A och 918 förnyat avtal på enahanda villkor som i det till Kungl. Maj:t ingivna kan träffas för den händelse avtalet icke, såsom däri förutsatts skola ske, kan hinna godkännas före den 15 juni 1942. I enlighet med fortifikationsstyrelsens förslag beräknar jag för förvärv av mark för Luleå luftvärnsskär ett belopp av 138,000 kronor.

Departements-
chefen.

7. Göta trängkärs kompani i Nora. I sitt betänkande har 1941 års försvarsutredning förordat, att ett från Göta trängkår detacherat kompani förläggas inom det nybildade femte militärområdet, lämpligen till Nora. För kompaniet borde byggas nytt kasernetablissemment. Kompaniet borde organiseras i april 1943 till en början i Skövde och, när förläggning hunnit färdigställas i Nora, överflytta dit. Kungl. Maj:t har i propositionen 1942: 210 framlagt förslag om kompaniets förläggning till Nora. Utredningen har för sin del beräknat kostnaden för markförvärv i samband med den föreslagna förläggningen till 60,000 kronor.

Kostnaderna för det byggnadsföretag, som föranledes av nämnda förläggning, ha i propositionen 1942: 270 beräknats till 1,690,000 kronor, av vilket belopp enligt det i propositionen framlagda förslaget 690,000 kronor böra anvisas för budgetåret 1942/43.

Till fullgörande av förenämnda uppdrag den 13 mars 1942 har *arméförvaltningens fortifikationsstyrelse* i skrivelse den 30 april 1942 anfört bland annat följande:

Vid en av tjänstemän vid fortifikationsstyrelsen i samråd med representant för Göta trängkår företagen rekognoscering av lämplig mark för ett trängkompani i Nora hade tre olika områden ansetts kunna ifrågakomma. En närmare undersökning hade givit vid handen, att visst område av den Nora stad tillhöriga egendomen Hagby ur olika synpunkter syntes vara lämpligast för det avsedda ändamålet.

Ifrågavarande område, som å en skrivelsen närsluten ekonomisk karta betecknats med litt. C, hade en areal av tillhoppa omkring 31 hektar. Området genomskures av allmänna vägen Hagby—Gyttorp, som delade området i två delar, den ena med en areal av omkring 14 hektar och belägen mellan ovan nämnda landsväg och Hagbyån samt lämplig som övningsfält och den andra med en ungefärlig areal av 17 hektar, belägen öster om landsvägen samt väl ägnad för bebyggelse. De båda delarna av området hade å en skrivelsen likaledes bifogad kartskiss betecknats med litt. a respektive litt. b. Hagbyområdets sammanlagda areal överstege något den areal om 25 hektar, som av vederbörande militära förband uppställdes som minimikrav. Härvid syntes emellertid böra beaktas, att Hagbyområdets totala utnyttjande i viss mån förhindrades genom förekomsten av ett antal äldre gruvhål på området.

Distriktslantmätaren G. Dahl i Nora hade åsatt området a ett värde av 2,500 kronor per hektar och området b ett värde av 2,800 kronor per hektar. Nora stad hade förklarat sig villig att till kronan försälja området a till ett pris av 2,000 kronor per hektar och området b till ett pris av 1,800 kronor per hektar, vilka försäljningspris i båda fallen, med hänsyn till att marken i själva verket utgjorde tomtmark, måste anses skäliga. Med anledning därav hade avtal träffats om förvärv för kronans räkning av de båda områdena. Enligt det upprättade köpekontraktet åtog sig staden bland annat att på egen bekostnad framdraga ledningar för vatten, avlopp och elektrisk ström från stadens ledningsnät till Hagbyområdet, varigenom en beräknad utgift om cirka 30,000 kronor inbesparades.

I köpekontraktet funnes intagen en bestämmelse att det träffade avtalet förfallit, därest det icke godkänts av Kungl. Maj:t före den 1 augusti 1942.

Vid fortifikationsstyrelsens skrivelse finnas fogade omförmälda köpekontrakt. Enligt en däri intagen bestämmelse skola kostnaderna för områdenas avstyckning bekostas av kronan och staden till hälften vardera.

Jag finner mig kunna tillstyrka bifall till fortifikationsstyrelsens förslag till lösning av frågan om förläggningsplats för det föreslagna, från Göta trängkår detacherade kompaniet i Nora. Det till inköp föreslagna området har en areal av omkring 31 hektar, varav 14 hektar åsatts ett pris av 2,000 kronor och 17 hektar ett pris av 1,800 kronor per hektar. Kostnaden blir sålunda omkring 58,600 kronor, vartill komma kostnader för avstyckning och lagfart. Med hänsyn till att Nora stad åtagit sig att svara för hälften av avstyckningskostnaderna synas avstycknings- och lagfartskostnaderna för förvärvet för kronans del kunna beräknas till 800 kronor. Enär arealuppgifterna icke äro exakta, torde det för förvärvet enligt vad nu sagts erforderliga beloppet, (58,600 + 800 =) 59,400 kronor, böra avrundas till 60,000 kronor.

8. Vissa andra markförvärv. Av den utredning, som av fortifikationsstyrelsen verkställdes till fullgörande av uppdraget den 13 mars 1942, framgår, att för följande ändamål i kronans ägo befintlig jord kan disponeras (inom parentes anges den av försvarsutredningen beräknade kostnaden för markförvärv), nämligen för

stabsmobiliseringscentral vid tredje militärområdet (—),	
» » fjärde » (—) ¹⁾ ,	
» » femte » (60,000 kronor),	

jägarbataljon i Kiruna (100,000 kronor),

Göta pansarlivgardes kompani å Gotland (50,000 kronor),

Signalregementets kompani i Skövde (—),

två mobiliseringscentraler för Skånska trängkåren (10,000 kronor),

två mobiliseringscentraler för Göta ingenjörkår (20,000 kronor) och

luftvärnsmobiliseringscentral (10,000 kronor).

I flertalet av dessa fall kan under domänstyrelsens förvaltning lydande mark tagas i anspråk för ändamålen, varemot domänstyrelsen icke haft något att erinra.

Av sagda utredning framgår vidare, att fortifikationsstyrelsen för följande ändamål beräknat nedan angivna belopp för förvärv av mark (inom parentes angivas de av försvarsutredningen beräknade), nämligen för

mobiliseringscentral för Svea ingenjörkår 82,000 kronor (10,000 kronor),

två mobiliseringscentraler för Svea trängkår 25,000 kronor²⁾ (100,000 kronor),

mobiliseringscentral för Göta trängkår 15,250 kronor (30,000 kronor) och

två mobiliseringscentraler för Norrlands trängkår 157,200 kronor (60,000 kronor).

Sammanlagt skulle alltså för dessa ändamål erfordras 279,450 kronor vid bifall till fortifikationsstyrelsens förslag.

För egen del utgår jag från att det skall vara möjligt att även i dessa fall taga i anspråk mark, som tillhör kronan, och har föranstaltat om närmare utredning i ämnet genom fortifikationsstyrelsens försorg. Därest det vid utredningen skulle visa sig, att på grund av speciella förhållanden det icke är

¹⁾ Enligt vad från fortifikationsstyrelsen under hand meddelats.

²⁾ För den ena av dessa mobiliseringscentraler avses kronojord skola tagas i anspråk.

möjligt att i alla dessa fall lösa markfrågan på denna väg, torde böra till Kungl. Maj:ts förfogande stå ett belopp för inköp av mark i den mån behov därav visar sig föreligga. Jag föreslår därför, att för detta ändamål anvisas ett särskilt belopp, vilket dock icke torde behöva upptagas med mer än 100,000 kronor.

9. Sammanfattning. Vid bifall till vad i det föregående föreslagits erfordras för inköp av mark för arméförvaltningens delfond följande belopp:

Stabsmobiliseringscentral vid andra militärområdet	kronor	5,500
» » » sjätte »	»	2,800
Wendes artilleriregemente	»	572,000
Gotlands artillerikårs övningsområde m. m.	»	300,000
Skjutplats för Göteborgs luftvärnskår m. m.	»	43,000
Luleå luftvärnskår	»	138,000
Gotla trängkårs kompani i Nora	»	60,000
Vissa andra markförvärv	»	100,000
	<u>Summa kronor</u>	<u>1,221,300</u>

Då kostnadsberäkningarna i ett par fall äro approximativa, torde sistnämnda summa böra försiktigtvis för mötande av oförutsedda utgifter höjas till i runt tal 1,300,000 kronor, vilket belopp i enlighet med vad i det föregående anförts bör såsom kapitalinvesteringsanslag av reservationsanslags natur anvisas å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1941/42. Varje särskild i anslaget ingående post synes i redovisningshänseende böra betraktas såsom reservationsanslag. Jag förutsätter emellertid, att Kungl. Maj:t, därest besparing å viss post uppkommer eller kan beräknas uppkomma, skall äga medgiva, att besparingen må tagas i anspråk för täckande av merkostnader för andra med anslaget avsedda ändamål.

Marinförvaltningens delfond.

1. Gustafsviks örlogsdepå. I överensstämmelse med 1941 års försvarsutrednings förslag har i propositionen 1942:210 räknats med utvidgning av örlogsdepån vid Gustafsvik inom Norrlandskustens marindistrikt. Utvidgningen har av utredningen beräknats draga en kostnad av 4,655,000 kronor, av vilket belopp för erforderliga nya markförvärv med utgångspunkt från prisläget den 1 juli 1941 beräknats 150,000 kronor.

I propositionen 1942:270 har framlagts förslag om anvisande av 500,000 kronor för budgetåret 1942/43 för byggnadsarbetenas påbörjande, varvid förutsetts, att frågan om markförvärv skulle framdeles underställas riksdagen.

I skrivelse den 29 april 1942 har *marinförvaltningen* till fullgörande av Kungl. Maj:ts uppdrag den 13 mars 1942 inkommit med förslag i ämnet och därvid anfört i huvudsak följande:

Den nuvarande örlogsdepån vid Gustafsvik vore belägen i östra delen av ett kronan tillhörigt, av marinförvaltningen disponerat område inom Högsjö

socken. Väster om den nuvarande depån vore emellertid grundförhållandena mindre lämpliga för bebyggelse, varför marinförvaltningen föresloge förvärv av tvenne inom Gudmundrå socken belägna områden öster och nordost om depån, å en handlingarna i ärendet bifogad översiktskarta utmärkta med grön respektive gul linje. Det större, med grönt utmärkta området, som tillhörde kronan och stode under domänstyrelsens förvaltning, vore till större delen skogbevuxet men utgjordes även av åkerjord. Området, som jämväl omfattade del av den utanför depån belägna Ramön, lämpade sig i stort sett synnerligen väl för sådan bebyggelse, som här kunde ifrågakomma, varjämte Gudmundrå kommuns vattenledning enligt uppgift avsåges att inom en snar framtid framdragas till området. Den elektriska kraftförsörjningen erbjöde inga svårigheter, enär området passerades av en kraftledning.

Det å kartan med gult inramade området — till största delen bestående av åkerjord — vore enskild egendom och gränsade intill domänverkets mark. Området erfordrades för det blivande kasernområdet samt vore lämpligt för anordnande av idrottsplats. Enligt preliminära avtal skulle kostnaderna för områdets förvärvande belöpa sig till omkring 13,000 kronor, vilket pris visserligen syntes ämbetsverket något högt men med hänsyn till föreliggande omständigheter icke oskäligt.

Då stor bostadsbrist föreläge i trakten, kunde delar av det av marinförvaltningen disponerade området väster om depån lämpligen upplåtas för egna-hemsbebyggelse för personal, som bleve hänvisad att anskaffa bostad utanför örlogsdepån.

Beträffande överlåtelse från domänstyrelsen till marinförvaltningen av förenämnda, med grönt inramade område hade styrelsen föreslagit, att marinförvaltningen skulle inträda i de rättigheter och skyldigheter, som domänstyrelsen ägde i förhållande till vissa nyttjanderättshavare, att frågor i övrigt, som kunde uppkomma i samband med överlåtelsen, måtte lösas genom överenskommelse mellan domänstyrelsen och marinförvaltningen, att marinförvaltningen skulle ombesörja och bekosta områdets eventuella avstyckning samt att statens domäners fond skulle beredas ersättning för sina kostnader för förvärv av området med 45,000 kronor. Mot dessa villkor hade marinförvaltningen intet att erinra.

Beträffande vissa Gudmundrå sockens fattigvårdsstyrelse tillhöriga byggnader, som vore belägna å en av kommunen för tiden intill den 1 oktober 1947 arrenderad tomt inom området, hade chefen för Norrlandskustens marindistrikt efter förhandlingar med kommunalnämndsordföranden i Gudmundrå kommun anförd följande. Någon bindande uppgörelse angående byggnadernas övertagande av kronan före kontraktstidens utgång hade i detta läge icke kunnat åstadkommas. Emellertid hade kommunalnämndens ordförande förklarat, att kommunen torde åtnöjas med en ersättning för byggnaderna i fråga av 3,000 kronor, varjämte uppsägning till avflyttning borde ske ett år i förväg för att bereda kommunen tillfälle att anskaffa andra bostäder åt de inneboende familjerna. Kommunen förväntade sig givetvis vissa inkomster av örlogsdepåns utbyggnad och såge gärna att depån utvidgades å dess område — gränsen mellan Gudmundrå och Högsjö socknar sammanföle nämligen med den nuvarande gränsen mellan domänverkets och örlogsdepåns markområden. — Under de första åren av örlogsdepåns utbyggnad torde enligt marinförvaltningens uppfattning det knappast innebära någon större olägenhet, att ifrågavarande byggnader disponerades av fattigvårdsstyrelsen på samma sätt som hittills.

Kostnaderna i samband med de av ämbetsverket enligt ovan föreslagna markförvärven för Gustafsviks örlogsdepå bleve:

köp av enskild egendom	kronor	13,000
övertagande av mark från domänstyrelsen	»	45,000
för avveckling av hyres- och arrendekontrakt	»	6,000
för avstyckning, oförutsedda utgifter m. m.	»	6,000
	<u>Summa kostnader</u>	<u>kronor 70,000</u>

Departements-
chefen.

Enär marinförvaltningen redan disponerar det väster om Gustafsviks örlogsdepå belägna området, vore det givetvis önskvärt, om nämnda område kunde utnyttjas för nu ifrågavarande utbyggnad av depån. Då detta befunnits mindre lämpat för ändamålet, synes ingen annan möjlighet föreligga än att, som ämbetsverket föreslagit, utvidga området i ostlig och nordostlig riktning. De av ämbetsverket i sådant avseende förordade åtgärderna synas ändamålsenliga och kunna av mig biträdas. Överflyttningen av markområden till marinförvaltningens från domänstyrelsens förvaltning bör på vanligt sätt föranleda en motsvarande nedskrivning av domänverkets fond och uppskrivning av marinförvaltningens delfond av försvarsväsendets fastighetsfond. Någon särskild ersättning till domänstyrelsen torde icke böra beräknas. Då jag i övrigt icke finner anledning till erinran mot kostnadsberäkningarna, får jag alltså föreslå, att ett belopp av (70,000 — 45,000 =) 25,000 kronor anslås för här ifrågavarande ändamål.

2. Göteborgs kustartilleriförsvar och Älvsborgs kustartilleriregemente. I propositionen 1942:270 har Kungl. Maj:t bland kapitalinvesteringar i försvarsväsendets fastighetsfond föreslagit medelsanvisning med 2,000,000 kronor för påbörjande av nybyggnadsarbeten för Göteborgs kustartilleriförsvar och Älvsborgs kustartilleriregemente, varvid förutsatts att förslag rörande härmed sammanhängande markfrågor senare skulle underställas riksdagen.

Försvarsutredningen, som förordat ett område mellan Hinsholmshöjden och Västerberget i närheten av Nya Varvet såsom lämpligaste förlägningsplatsen för Älvsborgs kustartilleriregemente, har i sitt betänkande (tablån å sid. 535 f.) beräknat kostnaderna för ifrågavarande markförvärv till 1,200,000 kronor. Detta belopp har marinförvaltningen ansett otillräckligt för ändamålet och i sitt yttrande över försvarsutredningens betänkande föreslagit, att kostnaderna i stället borde beräknas till 1,700,000 kronor. I försvarspropositionen framhöll jag för egen del, att utredningen syntes ha beräknat markkostnaderna i underkant. I propositionen 1942:270 anförde jag, att jag icke hade något att erinra mot utredningens förslag till förläggning av kustartilleriregementet. Ett större markområde än det av utredningen föreslagna borde dock förvärfvas av statsverket för ändamålet. Jag erinrade jämväl om Kungl. Maj:ts beslut den 13 mars 1942, varigenom uppdragits åt marinförvaltningen att verkställa utredning rörande förvärv av mark för bland annat här ifrågavarande ändamål ävensom att, i fall där för kronan antagbar överenskommelse kunde träffas, sluta avtal om markförvärv med förbehåll av Kungl. Maj:ts godkännande.

Sedan marinförvaltningen till fullgörande av nämnda uppdrag med skrivelse

den 29 april 1942 inkommit med utredning i ärendet, anhåller jag att få upptaga frågan om förevarande markförvärv till behandling.

Jag vill då till en början framhålla, att *ordföranden i 1940 års militära byggnadsutredning* jämte en av utredningens ledamöter på min anmodan på platsen närmare studerat de byggnadsåtgärder, som av försvarsutredningen föreslagits för Västkustens marindistrikts del. I en den 4 mars 1942 dagtecknad promemoria har byggnadsutredningens ordförande i fråga om markförvärv för Göteborgs kustartilleriförsvar och Älvsborgs kustartilleriregemente anfört, att försvarsutredningens förslag till förlägningsplats ävensom av utredningen beräknade kostnader för markförvärv grundade sig på ingående undersökningar, som företagits av militära byggnadsutredningen. Vidare har i promemorian anförts i huvudsak följande:

Det förslag, som byggnadsutredningen efter dessa undersökningar avgivit till försvarsutredningen, hade inneburit, att för regementets etablissement skulle inköpas mark öster om Oscar II:s fort, upptagande en areal av omkring 28 har, däri inbegripet ett strandområde med kajanläggning. För regementet skulle erhållas en relativt plan mark mellan höjdpartiet mot fortet samt ett motliggande höjdparti, vilket markområde avsetts som övningsplats. Närmast stranden skulle markområdet disponeras för anläggande av en idrottsplats. Vidare hade utredningen beräknat att det relativt stora området vid fortet skulle kunna i viss mån liksom närliggande vägar utnyttjas som övningsplats för de rörliga batterierna. Utredningen hade vid avgivande av sitt förslag letts av sparsamhetsintresse, i all synnerhet som markförvärvet betingade höga kostnader.

Vid det besök å platsen som ordföranden nu företagit hade framhållits, att utrymmet bleve väl litet för övningsändamål och att området närmast söder om det till inköp föreslagna jämväl borde inlösas och likaledes utnyttjas som övningsplats. Vidare borde ett område österut efter älven fram emot höjden Billingen inköpas och idrottsplatsen förläggas dit. Hela det inköpta området komme då att omfatta cirka 45 har och kostnaderna kunde beräknas stiga till omkring 1,570,000 kronor.

Beträffande området sydöst om det av utredningen till inköp föreslagna tomtområdet kunde vissa skäl anföras för ett förvärv av detsamma. Övningsområdet skulle härigenom få en större areal, varigenom givetvis de rörliga batterierna skulle erhålla större utrymme för rangering och övningar. Ett förslag att, om området förvärvades, dit förlägga de rörliga batteriernas två kasernhus och förrådsbyggnader syntes i så fall välbetänkt, enär kasernförlägningsplatsen i slutningen mot fortet då skulle kunna minskas och vissa befintliga bostadsbyggnader bibehållas. Området beräknades betinga en kostnad av omkring 160,000 kronor.

Vad gällde förvärv av nämnda strandområde kunde mera vägande skäl för inköp av detsamma knappast anföras. Området skulle som nämnts utnyttjas som plats för idrottsanläggning. Denna syntes kunna bibehållas på nu föreslagna plats. Att genom inköpet förhindra privat bebyggelse av området synes vara av mindre vikt, enär kasernområdet i övrigt vore i huvudsak redan kringbyggt med privata fastigheter. Att nå närmare samband med Nya Varvets område, vilket i varje fall icke kunde ske genom förvärvet, syntes ej vara av sådan vikt, att kapitalinvestering å mark härför motiverades. Inköpet föranledde en beräknad kostnad av 210,000 kronor.

I sin skrivelse den 29 april 1942 har *marinförvaltningen* anfört, att vid utredningen beträffande förevarande markförvärv beaktats de för-

hållanden beträffande kasernetablissemmentets förläggning, som anförts i förenämnda promemoria. Under hänvisning till skrivelsen bifogad preliminär situationsplan och ägokarta har marinförvaltningen vidare anført i huvudsak följande:

Byggnader och övriga anläggningar hade å situationsplanen så förlagts, att brand- och luftskyddstekniska synpunkter i möjligaste mån tillgodosetts. Dessutom hade erforderlig hänsyn tagits till blivande vatten- och avloppsledningar.

För markförvärv föresloge marinförvaltningen ett område, vars gränser å situationsplanen och ägokartan utmärkts med heldragen linje. Denna utsträckning av området sammanföle med vad som i promemorian anförts, utom vad beträffade områdets nordöstligaste del, delar av stadsägorna 1541, 1542 och 1544 samt stadsägan 1544 B. Avvikelsen därutinnan motiverades av att byggnader för sporthall och pjäsexercishall av anförda skäl lämpligen borde förläggas till detta område. Till grund för föreslaget förvärv av stadsägorna 1545, 1566, 1567, 1568, 1570, 1600 A, 1598, 1597 och 1595 samt delar av stadsägorna 1546 och 1600 låge följande synpunkter. Detta område bestode av en bergssluttning i omedelbar kontakt med och vettande mot idrottsplatsområdet och övningsfältets norra del. Det måste anses synnerligen önskvärt att i någon mån söka avskilja den angränsande civila bebyggelsen från en alltför intim kontakt med det öppna kasernområdet. Dessutom torde förvärv av det föreslagna området få anses nödvändigt med hänsyn till att den å situationsplanen därstädes föreslagna nödvändiga vägsträckningen eljest måste disponeras för allmän trafik. Stadsägan 1593, vars större del å situationsplanen lämnats obebyggd, vore ett kuperat, delvis småbevuxet bergsområde, som avsåges att användas för övningar i bland annat fälttjänst m. m., för vilka övningar det öppna övningsfältet ej ensamt vore lämpat. Detta område, vilket ägdes av Göteborgs stad, betingade ett lågt pris. På grund av de anförda skälen funne marinförvaltningen lämpligt att föreslå hela stadsägan 1593 till inköp. För förvärv av delar av området i övrigt syntes närmare motivering icke behöva angivas, utöver vad som i förutnämnda promemoria anförts. Framhållas borde dock, att en ytterligare sammanträngning av byggnaderna ej kunde tänkas, när det från bebyggelse friliggande övningsområdet å fältet vore det minsta möjliga för utnyttjande för såväl övningar av mera formell natur som rangering och exercis med visst rörligt svårt artilleri.

Resultatet av utredningen beträffande förvärv av det sålunda till inköp föreslagna området framginge av en skrivelsen bifogad »Tablå med vissa uppgifter rörande markförvärv för KA 4». Till grund för denna tablå låge dels infortrade anbud, dels ock värdering av viss mark och av därå belägna byggnader, över vilken värderingsprotokoll uppgjorts och jämväl bilagts skrivelsen.

Av anbud, som avgivits vid de förda förhandlingarna om förvärv inom det föreslagna området, vore enligt marinförvaltningens mening endast två antagbara. På grundval av dessa anbud hade följande preliminära köpeavtal, gällande till den 31 augusti 1942, slutits, nämligen den 23 april 1942 med Svenska petroleum aktiebolaget Standard om förvärv av stadsägorna nr 1532 + 1534, 1533, 1535 och 1536 + 1537 i Älvsborgs municipalsamhälle mot en köpeskilling av 500,000 kronor och den 17 april 1942 med Gösta Dalman om förvärv av stadsägorna nr 1586, 1586 B, 1586 C, 1586 D, 1586 E, 1586 F, 1586 G, 1587, med undantag av ett område om cirka 1,600 kvadratmeter, 1587 B, 1587 C, 1587 D, 1660 och 1661, samtliga i Älvsborgs municipalsamhälle, mot en köpe-

skilling av 40,000 kronor. Därför hade Göteborgs stads fastighetskontor förklarat sig villigt att hos stadsfullmäktige i Göteborg förorda överlåtelse till kronan av stadsägområdena nr 1592 och 1593 i Älvsborgs municipalsamhälle till ett pris av 72 öre för kvadratmeter. Marinförvaltningen ansåge att på grundval härav borde kunna föras fortsatta underhandlingar med staden.

Vidare har marinförvaltningen i skrivelsen anfört i huvudsak följande:

Beträffande övrig i området ingående mark föreslog marinförvaltningen expropriation. Oberoende därav syntes förhandlingar med vissa markägare böra fortsättas för att om möjligt kunna erhålla godtagbara anbud. Vid markförvärf medelst expropriation borde beaktas, dels att Göteborgs stad år 1939 köpt mark inom det nu aktuella området för ett pris av 65 öre för kvadratmeter, dels att den i avtalet med nämnde G. Dalman bestämda köpeskillingen motsvarade ett markpris av cirka 87 öre för kvadratmeter.

De i nämnda tablå sammanlagda kostnaderna, baserade på dels anbud, dels värdering och dels beräknade kostnader vid expropriation, slutade på en summa av 1,700,000 kronor, vilken summa för markförvärf även upptagits i marinförvaltningens utlåtande den 18 februari 1942 över 1941 års försvarsutrednings betänkande.

Marinförvaltningen finge dessutom anmäla, att kommandanten i Älvsborgs fästning föreslagit expropriation även av återstoden av det område, som i ordförandens i 1940 års militära byggnadsutredning förenämnda promemoria föreslagits undantagas från markförvärf. Området vore erforderligt för förläggning av vissa byggnader och därför synnerligen önskvärt för övningsändamål. För egen del ansåge marinförvaltningen det önskvärt, att sistnämnda område finge ingå i förvärfvet. Detta borde emellertid endast ske i den mån kostnaderna för förvärfvet kunna hållas inom beräknade 1,700,000 kronor. Vid nu ifrågakommande markförvärf borde samma förfaringssätt tillämpas som för övriga, nämligen expropriation, där frivillig överenskommelse ej kunde träffas.

Det föreslagna kasernområdet vore omgivet av kronans område vid Oscar II:s fort och i övrigt av en relativt gles civilbebyggelse i en delvis skogbeväxt terräng med icke obetydliga höjdvariationer. Den omgivande trakten framvisade således en bebyggelse, som ur luftskyddssynpunkt måste anses tillfredsställande. Vid utformning av bebyggelsen inom kasernområdet hade luftskyddets krav jämväl beaktats. Dessa omständigheter borde sammanställas med att det här vore fråga om en anläggning som i sig själv representerade mindre militärt värde under krig. Vid sådant förhållande syntes luftskyddssynpunkterna i detta fall icke böra tillerkännas sådan betydelse, att på grund av dessa några särskilda krav på frilagda områden behövde tillkomma utöver de krav, som enligt föreliggande plan avsåges bliva tillgodosedda.

På grund av vad sålunda anförts kunde totalkostnaderna för markförvärf för Göteborgs kustartilleriförsvar och Älvsborgs kustartilleriregemente beräknas till 1,700,000 kronor.

Till frågan om Älvsborgs kustartilleriregementes förläggning har Kungl. Maj:t, såsom inledningsvis erinrats, redan tagit ställning och därvid godtagit den av marinförvaltningen nu rekognoscerade platsen. Efter besök på ort och ställe har jag, såsom redan i propositionen nr 270 framhållits, kommit till den uppfattningen, att ett större område än det av försvarsutredningen föreslagna bör av statsverket förvärfvas. Jag finner mig sålunda kunna förorda, att det i promemorian den 4 mars 1942 av ordföranden i militära byggnads-

*Departements-
chefen.*

utredningen omnämnda området i sydost förvärfvas för att tilläggas förläggingsområdet. I fråga om det i ärendet omförmälda strandområdet i nordost anser jag mig såtillvida böra biträda marinförvaltningens förslag, att jag förordar att hela stadsägan 1541 och den å kartan avgränsade delen av stadsägan 1542 nu förvärfvas. Detta område torde nämligen få anses erforderligt för förläggning av byggnaderna för sporthall och pjäsexercishall. Stadsägan 1544 B och den ifrågakomma delen av stadsägan 1544 synas däremot icke böra ingå i förvärvet. Ej heller finner jag skäl att biträda kommandantens i Älvsborgs fästning förslag till förvärv av ytterligare mark. Marinförvaltningen har särskilt motiverat föreslaget förvärv av ett område, omfattande stadsägorna 1545, 1566, 1567, 1568, 1569, 1570, 1600 A, 1598, 1597 och 1595 samt avgränsade delar av stadsägorna 1546 och 1600. De skäl som därvid anförts kan jag emellertid icke finna bärande, varför jag ej kan förorda bifall till förslaget i denna del annat än i vad avser den icke bebyggda stadsägan 1545. I övrigt torde förvärv böra komma till stånd i enlighet med marinförvaltningens förslag.

Ehuruväl det av marinförvaltningen angivna beloppet, 1,700,000 kronor, för förvärv av mark i den omfattning, marinförvaltningen föreslagit, synes mig väl högt uppskattat, anser jag likväl försiktigheten bjuda att marinförvaltningens beräkningar läggas till grund för uppskattningen av medelsbehovet för erforderligt markförvärv. Med de av mig föreslagna begränsningarna av områdets storlek torde nämnda belopp böra minskas med i runt tal 120,000 kronor till 1,580,000 kronor. Frågan om godkännande av de ingångna preliminära köpeavtalen torde få upptagas till prövning i samband med blivande dispositionsbeslut. På grund av vad sålunda anförts föreslår jag, att för markförvärv för Göteborgs kustartilleriförsvaret och Älvsborgs kustartilleriregemente ett belopp av 1,580,000 kronor anvisas.

3. Härnösands kustartilleridetachment. I överensstämmelse med 1941 års försvarsutrednings förslag har i propositionen 1942: 210 förordats, att till Härnösand skall förläggas ett detachment av Älvsborgs kustartilleriregemente. Verkställda undersökningar ha givit vid handen, att Härnösands kustartilleridetachements planerade kasernetablissemang lämpligen bör förläggas till Härnösands stad, där statens dövstumskolas nuvarande område närmast bör komma i fråga för ändamålet. Dock erfordras ytterligare några angränsande kvartersområden, vilka enligt utredningens beräkningar efter prisläget den 1 juli 1941 torde kunna förvärfvas för en kostnad av cirka 35,000 kronor.

I skrivelse den 29 april 1942 har *marinförvaltningen* till fullgörande av Kungl. Maj:ts uppdrag den 13 mars 1942 inkommit med förslag i ämnet och därvid anført i huvudsak följande. De till förvärv ifrågasatta områdena, omfattande en areal av 20,800 kvadratmeter, skulle i första hand förvärfvas från enskilda ägare av Härnösands stad. Mellan kronan och staden hade upprättats ett preliminärt köpe- och arrendeavtal, enligt vilket staden skulle till kronan försälja ifrågavarande områden om 20,800 kvadratmeter för en summa av sammanlagt 59,570 kronor, varjämte staden till kronan utan vederlag skulle överlämna visst staden tillhörigt område om 670 kvadratmeter ävensom nyttjanderätten till

ett 127,000 kvadratmeter stort område å Härnön och det s. k. skarpskytte-lägrät i stadsdelen Gådeåstaden. Vidare skulle kronan erhålla rätt att under vissa förutsättningar bruka den staden tillhöriga skjutbanan å Norra Brännan. En förutsättning för avtalets ikraftträdande vore emellertid, att detsamma av Kungl. Maj:tt godkändes före den 1 juli 1942. Marinförvaltningen, som funne kontraktet för kronan förmånligt, tillstyrkte godkännande av detsamma inom den sålunda angivna tiden. Kostnaderna beräknades i sin helhet av ämbetsverket enligt följande:

Enligt köpe- och arrendekontrakt	kronor 59,570
Avstyckningskostnader, oförutsedda utgifter m. m.	» 3,430
	<hr/>
	Summa kronor 63,000

Å det till inköp föreslagna området finnes uppförda dels ett jämförelsevis välbyggt och väl underhållet garage, som lämpligen kunde användas för kronans behov och varigenom av försvarsutredningen föreslagen nybyggnad av garage för en beräknad kostnad av 20,000 kronor torde kunna inbesparas, dels ock ett boningshus med tre lägenheter, lämpliga exempelvis för beredande av bostäder åt en underofficer samt åt maskinisten och husmodern vid detachementet. Med hänsyn till att dessa byggnader inginge i förenämnda summa, 63,000 kronor, ansåge ämbetsverket beloppet motiverat, ehuru det överskred det av 1941 års försvarsutredning för ändamålet beräknade anslaget.

På av marinförvaltningen anförda skäl anser jag mig böra tillstyrka, att mellan kronan och Härnösands stad upprättas kontrakt av i huvudsak det innehåll, som i förslaget angivits. Köpesumman överskrider visserligen den av 1941 års försvarsutredning för ändamålet beräknade, men å andra sidan inbesparas enligt det föregående vid bifall till förslaget en byggnad, till vars uppförande utredningen beräknat anslag, varförutom vissa andra fördelar ernås. För markförvärv m. m. för Härnösands kustartilleridetachment bör därför anvisas ett belopp av 63,000 kronor.

*Departements-
chefen.*

4. Sammanfattning. Vid bifall till vad sålunda föreslagits bör under marinförvaltningens delfond anvisas anslag för följande markförvärv, nämligen för

Gustafsviks örlogsdepå	kronor 25,000
Göteborgs kustartilleriförsvar och Älvsborgs kustartilleri- regemente	» 1,580,000
Härnösands kustartilleridetachment	» 63,000
	<hr/>
	Summa kronor 1,668,000

Nämnda belopp, ökat till 1,750,000 kronor för mötande av oförutsedda utgifter, synes böra anvisas såsom reservationsanslag, beträffande vars disposition bör gälla vad i det föregående yttrats om motsvarande anslag under arméförvaltningens delfond.

Flygförvaltningens delfond.

1. Upplands flygflottilj. I enlighet med av försvarsutredningen framlagt förslag har i propositionen 1942:210 förordats, att en jaktflottilj förläggas till Uppsala (Ärna).

På sätt framgår av den i propositionen 1942:270 (sid. 92) lämnade redogörelsen beräknade försvarsutredningen kostnaderna för flottiljetablissemnet med de däri ingående med flygkadettskolan gemensamma byggnaderna till 13,762,000 kronor, varav för markförvärv 857,000 kronor. I anslutning härtill förordade jag i nämnda proposition, att frågan om anvisande av medel till markförvärv upptoges till prövning först sedan en inom flygförvaltningen till följd av Kungl. Maj:ts uppdrag den 13 mars 1942 pågående utredning färdigställt. För påbörjandet av de för flottiljen erforderliga flygfälts- och byggnadsarbetena äskade Kungl. Maj:t i propositionen ett belopp av 5,000,000 kronor för nästa budgetår.

Sedan flygförvaltningen med skrivelse den 29 april 1942 inkommit med den nyssberörda utredningen rörande erforderliga markförvärv för Upplands flygflottilj anhåller jag nu att få anmäla ärendet för Kungl. Maj:t.

Flygförvaltningen har i ärendet anfört i huvudsak följande:

Å en handlingarna i ärendet bifogad karta över trakten kring Uppsala stad hade med gula begränsningslinjer utmärkts ett av Uppsala stad till kronan upplåtet område om ungefär 110 hektar, vilket för närvarande avsåges skola användas såsom civil flygplats. Med grön kantfärg hade betecknats det område, i areal innehållande omkring 131 hektar åker, som utöver nyssnämnda område erfordrades för en första utbyggnad av flygfältet. Med blå kantfärg hade angivits det område om ungefär 267 hektar, i huvudsak utgörande åker, vilket område avsåges *dels* för bebyggelse, *dels ock* för en andra utbyggnad av flygfältet. Härjämte hade med brun kantfärg inlagts ett utanför bebyggelseområdet beläget område under fastigheterna Bärby 1^a och 2^a, i areal innehållande omkring 46 hektar, huvudsakligen åker. Sistnämnda område vore i och för sig icke erforderligt för flottiljen. Då emellertid all övrig till Bärby 1^a och 2^a hörande mark måste förvärfvas av kronan och å området icke funnes uppförda några byggnader, hade jordägarna påfordrat, att dessa registerfastigheter i deras helhet inköptes av kronan. I anledning härav borde enligt flygförvaltningens mening jämväl ifrågavarande med bruna begränsningslinjer angivna område omfattas av en blivande uppgörelse.

Vad först beträffar förenämnda med gula begränsningslinjer utmärkta område har flygförvaltningen anfört följande:

Genom ett den 6 och den 16 oktober 1939 upprättat avtal mellan Uppsala stads drätselkammare, å ena, samt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen i egenkap av luftfartsmyndighet, å andra sidan, vilket avtal i avskrift bifogades, hade Uppsala stad utan ersättning till kronan upplåtit området i fråga. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen hade förklarat, att styrelsen på anförda skäl icke velat motsätta sig att det civila flygfältet upplättes som militärt flygfält. Styrelsen hade dock uttryckt det önskemål, att av staden uppställd förutsättning angående flygplatsens användning för civilt ändamål kunde vinna beaktande eller att annat i närheten av Uppsala beläget, lämpligt område kunde upplåtas till civil flygplats. I ett i det följande närmare angivet avtal med Uppsala stad hade bestämmelse härom in-

tagits. Stadsfullmäktige i Uppsala hade den 17 oktober 1941 beslutat, bland annat, att samtycka till att det mellan Uppsala stad samt väg och vattenbyggnadsstyrelsen i egenskap av luftfartsmyndighet ingångna avtalet angående disposition av mark för flygfält vid Ärna överlätas på flygvapnet samt att för den tid markområdet användes för flygvapnets behov kostnadsfritt upplåta ett staden tillhörigt område av Bärby hage med en areal av omkring 162,000 kvadratmeter, vilket å kartan utmärkts med grön färgstreckning.

Med anledning av det flygförvaltningen lämnade uppdraget har ämbetsverket under april 1942 fört förhandlingar med Uppsala stad angående villkoren för flottiljens förläggning till Uppsala. Förhandlingarna hava resulterat i ett flygförvaltningens skrivelse bifogat förslag till avtal med Uppsala stad genom dess drätselkammare, vilket gäller, sedan det godkänts för kronans del av Kungl. Maj:t och för stadens del av stadsfullmäktige. Enligt avtalet gäller stadens markupplåtelse tills vidare så länge och i den mån de upplåtna områdena erfordras för jaktflottiljen och flygvapnets kadett-skola.

Flygförvaltningen har i sin skrivelse förklarat sig förutsätta, att vissa i § 9 i avtalsförslaget angivna ersättningar för del i nyttjande av stadens spillvattenledningar, för kostnader för pumpning av avloppsvattnet, för anslutningsavgift samt för drifts- och underhållskostnader icke skulle utgå, för den händelse de av staden till kronan upplåtna områdena komme att inkorporeras med staden, varom staden enligt vad flygförvaltningen inhämtat inom kort komme att göra framställning.

Beträffande de med övriga markägare och intressenter förda förhandlingarna framgår av flygförvaltningens skrivelse i huvudsak följande:

Vid förhandlingarna har flygförvaltningen biträtts av domänintendenten i Uppsala län F. Flodkvist, som upprättat ett vid ämbetsverkets skrivelse fogat värderingsinstrument. Angående värdet av den i fortsättningen omnämnda fastigheten Myrby 3³, varå finnes uppförd en kolugnsanläggning, ha särskilt anlitade värderingssakkunniga, majoren W. Gyllencreutz och byggmästaren Y. Andersson, båda i Uppsala, avgivit utlåtande.

Flygförvaltningen har i anslutning till de förda förhandlingarna med förbehåll av Kungl. Maj:ts godkännande slutit köpekontrakt och avtal med följande intressenter, nämligen dels Uppsala universitet angående två områden till ett pris av 1,800 kronor per hektar, dels en arrendator angående ersättning med tillhoppa 68,250 kronor för förtidigt frånträde av arrende, att utgå med 5,500 kronor varje den 14 mars under åren 1943 till och med 1954 — ett från arrendatorns sida oavvisligt villkor för uppgörelsen — samt med ett engångsbelopp av 2,250 kronor för å området belöpande elektriska andelar, vilken sistnämnda ersättningspost förfölle till betalning, så snart överenskommelsen blivit vederbörligen godkänd, dels en enskild markägare angående i huvudsak ersättning för flyttning av förenämnda kolugnsanläggning, dels ock en enskild markägare om försäljning av ett område för en köpeskilling av 1,200 kronor.

Samtliga nu angivna uppgörelser hade tillstyrkts av domänintendenten i Uppsala län.

Med riksantikvarieämbetet, ägare av ett mindre område, inledda förhandlingar om köp hade ännu icke slutförts, men flygförvaltningen beräknade, att området kunde förvärvas för en köpeskilling ej överstigande 10,500 kronor.

Med övriga ägare av erforderliga områden hade godvillig uppgörelse, trots upprepade förhandlingar, icke kunnat träffas, enär dessa markägare begärt priser, som med 30—40 procent överstege av domänintendenten såsom skäliga föreslagna värden. Ej heller hade avtal kunnat slutas med en arrendator angående ersättning för förtidigt frånträde av arrendet.

Sammanlagda kostnaderna för markförvärv — inklusive de, vid vilka expropriationsförfarande kunde behöva tillämpas — beräknade flygförvaltningen till 969,650 kronor, vilket belopp dock under viss förutsättning komme att minskas med 36,864 kronor.

I anslutning till det anförda har flygförvaltningen erinrat, att de nu beräknade kostnaderna för markförvärv överstiga det av 1941 års försvarsutredning beräknade beloppet med 112,650 kronor, samt vidare anført följande:

Härvid vore emellertid att märka, att anledning tidigare knappast förelegat att beräkna särskilda kostnader för det område om 46 hektar under fastigheterna Bärby 1¹ och 2¹, som icke inginge i bebyggelseområdet men som av i det föregående angivna skäl måste förvärvas. Ej heller syntes kostnaderna för förflyttning av den förutnämnda kolugnen skäligen hava bort uppskattas till så högt belopp, som den nu företagna sakkunniga värderingen givit vid handen.

Under återopande av det anförda har flygförvaltningen hemställt, att Kungl. Maj:t måtte *dels* godkänna samtliga i flygförvaltningens skrivelse angivna avtal, *dels* till flygförvaltningens förfogande för markförvärv enligt den lämnade redogörelsen ställa ett belopp av 969,650 kronor, *dels ock* meddela erforderliga expropriationsförordnanden.

Departements-
chefen.

Den av flygförvaltningen verkställda undersökningen rörande erforderliga markförvärv för förläggningen av Upplands flygflottilj utanför Uppsala har givit vid handen, att de härav föranledda kostnaderna böra beräknas till sammanlagt 969,650 kronor. Detta belopp överstiger med 112,650 kronor det av 1941 års försvarsutredning beräknade beloppet, 857,000 kronor. Beträffande anledningarna till denna skillnad torde få hänvisas till den förut lämnade redogörelsen. Såsom flygförvaltningen anført kunna kostnaderna för markförvärv eventuellt komma att minskas med 36,864 kronor.

De ifrågavarande markförvärven förutsätts skola äga rum delvis genom frivilliga uppgörelser, beträffande vilka flygförvaltningen hänvisat till vid dess skrivelse i ärendet fogade preliminära avtal, och delvis genom expropriation. I sistnämnda avseende har ämbetsverket redan i detta sammanhang hemställt om erforderliga förordnanden. Emellertid förutsätter jag, att denna fråga liksom frågan om godkännande av de ingångna avtalen upptages till behandling i samband med blivande dispositionsbeslut och att möjligheterna att komma till frivilliga uppgörelser beträffande de områden, som förutsatts skola förvärvas genom expropriation, ytterligare undersökas. Framhållas må, att kronan icke synes kunna godtaga den överenskommelse, som av flygförvalt-

ningen preliminärt träffats med en enskild markägare om flyttning av förutnämnda kolugnsanläggning m. m. En avsevärd reduktion av det avtalade ersättningsbeloppet bör enligt min mening komma till stånd. Det synes vidare böra övervägas, huruvida icke vad av flygförvaltningen yttrats rörande 9 § i förslaget till avtal med Uppsala stad bör komma till uttryck i det slutliga avtal, som kan komma att godkännas.

Mot de av flygförvaltningen verkställda kostnadsberäkningarna har jag i huvudsak intet att invända. Det anslag, som bör för ändamålet ställas till förfogande å tilläggsstat II till riksstaten för innevarande budgetår, bör dock med hänsyn till sättet för fullgörande av likviden för den i det föregående omnämnda ersättningen till en arrendator minskas med i runt tal 60,000 kronor. De på budgetåren 1943/54 fallande delarna av denna ersättning böra lämpligen bestridas från den i försvarsväsendets fastighetsfond ingående posten till hyres- och arrendeutgifter m. m. för av fonden förhyrda lokaler och arrenderade markområden, medan det anslag, som nu bör ställas till förfogande, bör avse den på budgetåret 1942/43 belöpande dellikviden. Vidare torde nämnda anslag böra med hänsyn till vad ämbetsverket i ärendet upplyst ytterligare minskas med 36,864 kronor och följaktligen bestämmas till (969,650 — 60,000 — 36,864 =) i avrundat tal 870,000 kronor.

Frågan i vad mån ifrågavarande flygfält bör kunna, så länge annat flygfält icke står till förfogande, användas såsom landningsplats för civil flygtrafik torde få upptagas till övervägande genom Kungl. Maj:ts försorg.

2. Hälsinge flygflottilj. I sitt betänkande föreslog 1941 års försvarsutredning, att en av de i samband med flygvapnets utökning förordade nya jaktflygflottiljerna skulle förläggas till Umeå. Utredningen ville dock icke därmed hava sagt, att det av utredningen behandlade alternativet Söderhamn borde vara helt uteslutet. Förbandet i fråga borde enligt utredningens förslag benämnas Västerbottens flygflottilj.

Vid anmälan av propositionen 1942: 210 uttalade jag, att jag för egen del vid prövning av de föreliggande förslagen funnit mig böra förorda, att ifrågavarande flygflottilj förlades till Söderhamn. Flottiljen syntes böra benämnas Hälsinge flygflottilj (F 15). Anläggningskostnaderna för denna flygflottilj hava i propositionen 1942: 210 uppskattats till omkring 16,200,000 kronor, därav 600,000 kronor enligt vad i propositionen 1942: 270 framhållits beräknas belöpa å markförvärv. För att möjliggöra påbörjande av flygfältsarbeten så snart erforderligt markförvärv kommit till stånd har i propositionen 1942: 270 för budgetåret 1942/43 beräknats ett belopp av 1,000,000 kronor.

Flygförvaltningen har till fullgörande av Kungl. Maj:ts uppdrag den 13 mars 1942 med skrivelse den 21 april 1942 inkommit med resultatet av verkställd utredning rörande förvärv av mark, som avsåges för flottiljetablisement och flygfält för nu förevarande flygflottilj.

Flygförvaltningen har inledningsvis anfört, att ämbetsverket under medverkan av värderingssakkunniga å orten påbörjat erforderliga undersökningar angående lämpligaste markområde för flygfältet jämte erforderligt bebyggelseområde.

Å skrivelsen närslutna kartor hade inlagts det område, som flygförvaltningen ansåge böra förvärfvas. Det egentliga flygfältsområdet upptog en areal av cirka 317 hektar och det område, som avsåges för etablissemang m. m. (bebyggelseområdet), en areal av cirka 107 hektar. Området vore beläget i Söderala socken på ett avstånd av cirka 5 kilometer sydost om Söderhamn.

Flottiljområdet genomkorsades dels av allmänna landsvägen mellan Söderhamn och Sandarne, dels ock av en Bergvik och Ala nya aktiebolag tillhörig järnväg för timmertransporter.

Området i fråga vore bevuxet med skog av delvis mindre god beskaffenhet och bestode i hela sin sträckning av sandmo. Efter tillförande av matjord syntes för flygtjänsten tjänlig gräsvall kunna erhållas.

Beträffande de förda förhandlingarna rörande ett förvärfv av ifrågavarande mark för kronans räkning har flygförvaltningen anfört följande:

Sistlidna sommar hade preliminära förhandlingar förts med representanter för Söderhamns stad samt Söderala kommun. Därvid hade avhandlats frågor rörande bostäder för personalen, vatten och avlopp, vägar samt övriga på förläggningsfrågan inverkan omständigheter.

Söderhamns stad vore villig ikläda sig garanti, att privat byggnadsverksamhet komme till stånd eller, därest så icke skulle bliva fallet, att erforderlig mark vederlagsfritt ställdes till flygförvaltningens förfogande i och för uppförande av tjänstebostäder. Staden åtog sig vidare att utan kostnad för kronan framdraga erforderliga vattenledningar till flottiljrådets yttergränser. Härjämte förbunde sig staden att utan kostnad för kronan ställa erforderligt område för skjutning mot markmål till flygvapnets förfogande. Staden åtog sig slutligen att undersöka möjligheten för att erforderlig matjord skulle kunna tillhandahållas utan kostnad för statsverket, varvid dock kostnaderna för framforsling till fältområdet skulle gäldas av kronan.

I anledning av uppdraget att inkomma med verkställd utredning angående markförvärfv för ifrågavarande flottilj hade flygförvaltningen verkställt dylik utredning. Till grund för densamma hade lagts ett av tre sakkunniga avgivet, den 30 juli 1941 dagtecknat värderingsinstrument med tillägg den 11 april 1942. Av en vid instrumentet fogad förteckning över markägarna framginge, att dessa uppginge till omkring 50. — Enligt instrumentet uppginge de beräknade kostnaderna för förvärfv av det såsom fältområdet betecknade området till 145,000 kronor samt av byggnadsområdet till 125,000 kronor, vartill komme 130,000 kronor, avseende inlösen av åbyggnader samt förvärfv av vissa ytterområden, som vid senast företagna undersökningar å platsen prövats onödvärigen erforderliga. De sammanlagda kostnaderna för förvärfv av erforderlig mark komme således att uppgå till i runt tal 400,000 kronor.

Beträffande genomförandet av de för förläggningens ordnande erforderliga markförvärven har flygförvaltningen på anförda skäl funnit övervägande skäl tala för anlåtande av expropriationsförfarande. Vidare har ämbetsverket yttrat följande:

Enär allmänna vägen mellan Söderhamn och Sandarne på sätt ovan nämnts korsade fältet, vore en omläggning av vägen med sträckning utefter områdets norra gräns nödvändig. Dessa arbeten syntes lämpligast böra anförtros åt vederbörande vägdistrikt (Hälsinglands sydöstra vägdistrikt), varvid kostnaderna icke torde böra bestridas av medel under fjärde huvudtiteln.

Vad slutligen beträffade omläggningen av ovanberörda timmerjärnväg, vilket arbete omedelbart borde igångsättas, hade Bergvik och Ala nya aktie-

bolag förklarat, att bolaget, under förutsättning att järnvägen omlades helt på kronans bekostnad, icke hade några anspråk på skadestånd, därest genom omläggningen järnvägen erhöle en längre sträckning än för närvarande. Bolaget vore villigt att medverka till ett ägoutbyte, varigenom kronan bleve ägare till den gamla järnvägsmarken mot att bolaget tillhandahölles annan mark för den omlagda järnvägen. Beträffande landsvägens omläggning hade flygförvaltningen hos länsstyrelsen i Gävleborgs län hemställt, att förordnande måtte meddelas förrättningsman att upprätta arbetsplan för omläggning av vägen.

Under återopande av det anförda har flygförvaltningen anmält, att ämbetsverket framdeles komme att till Kungl. Maj:t ingiva framställning om medelsanvisning för markförvärven, varvid flygförvaltningen hade för avsikt att hemställa om bemyndigande att genom expropriation få förvärva den erforderliga marken.

En annan förläggning av Hälsinge flygflottilj har föreslagits i en den 16 april 1942 dagtecknad, av vissa personer på uppdrag av *Mo kommunalfullmäktige* till Kungl. Maj:t ingiven skrivelse. Skrivelsen utmynnar i en hemställan om prövning av möjligheterna att förlägga ifrågavarande flottilj till Mohed i Mo socken, omkring 15 kilometer från Söderhamn.

I ärendet har *chefen för flygstaben* upprättat en promemoria, i vilken anförts, att förläggning av en fredsflottilj till Mohed vore ofördelaktigt ur flera synpunkter. Sålunda har framhållits omöjligheten att utvidga flygfältet till de numera krävda måtten. Vidare har påpekats, att höjdförhållandena i närheten av fältet icke medgäve erforderlig flygsäkerhet. Under inga omständigheter kunde förläggning till Mohed av en flottilj i fred ur flygsäkerhetssynpunkt tillstyrkas. Övningsmöjligheterna vore därjämte betydligt sämre än i Söderhamn. En förläggning till Mohed medförde nämligen längre flygningar till kusten, som vore det naturliga området för skjutning och bombfällning. Därjämte syntes tjänstebostäder komma att erfordras för samtlig personal. Ur personalens synpunkt vore slutligen en förläggning till Mohed synnerligen otillfredsställande.

Flygförvaltningen, som avgivit utlåtande i ärendet, har på de i nyssnämnda promemoria anförda skälen avstyrkt framställningen.

Flygförvaltningen har i föreliggande ärende lämnat en redogörelse för vad som från ämbetsverkets sida åtgjorts för möjliggörande av Hälsinge flygflottiljs förläggning till Söderhamn, vilken ort av mig för ändamålet förordats i propositionen 1942: 210. Av redogörelsen framgår bland annat, att ämbetsverket i nuvarande läge av flera skäl icke kunnat framlägga ett i alla delar slutgiltigt förslag till denna förläggningsfrågas lösning. Ett annat alternativ till flottiljens förläggning i Söderhamnstrakten har framlagts i den här ovan nämnda, på uppdrag av *Mo kommunalfullmäktige* gjorda framställningen. De skäl mot en förläggning till Mohed, som anförts av *chefen för flygstaben* med instämmande av flygförvaltningen, synas mig emellertid avgörande. Enligt min mening bör alltså det av flygförvaltningen uppgjorda förslaget läggas till grund för beslut i den föreliggande frågan.

*Departements-
chefen.*

Det kunde måhända haya syntts lämpligast att avvakta flygförvaltningens

definitiva förslag i ämnet, innan frågan upptoges till prövning. De omständigheter, som medfört att ett dylikt förslag icke kunnat utformas, påverka emellertid icke bedömandet av huvudfrågorna i ärendet, nämligen belägenheten av flygfält och byggnadsområde samt markförvärvens huvudsakliga omfattning och kostnaderna därför. Då det dessutom torde vara nödvändigt, att erforderliga medel redan under budgetåret 1942/43 stå till förfogande för de i flygförvaltningens skrivelse angivna förberedande åtgärderna för förläggningens ordnande, har jag funnit mig redan nu böra anmäla föreliggande spörsmål för Kungl. Maj:t.

Av handlingarna i ärendet inhämtas, att Söderhamns stad vid förhandlingar med representanter för flygmyndigheterna gjort vissa närmare angivna åtaganden beträffande tillhandahållande av bostäder, vattenledningar m. m. Vidare framgår, att kostnaderna för erforderliga markförvärv, varvid expropriationsförfarande förutsatts skola äga rum, enligt avgivna värderingsinstrument uppskattats till omkring 400,000 kronor. Mot denna beräkning av kostnaderna har jag intet att erinra. På grund härav beräknar jag i enlighet med det nyss anförda ett anslag av 400,000 kronor för markinköp för Söderhamnsförläggningen. Härvid har jag förutsatt att kostnaderna för omläggning av förutnämnda landsväg, vilka synas böra bestridas av medel anvisade under försvarsväsendets fastighetsfond, ävensom kostnaderna för omläggning av öförmälda timmerjärnväg skola bestridas från det anslag å 1,000,000 kronor, som i propositionen 1942: 270 äskats för flygfältsarbeten för denna flygflottilj.

3. Ny central flygverkstad. I de förslag till fortsatt utbyggnad och organisation av landets försvarskrafter, som Kungl. Maj:t förelagt riksdagen i propositionen 1942: 210, ingår även en ny central flygverkstad. Frågan om förläggningsplats för denna nya verkstad lämnades i propositionen öppen. Försvarsutredningen hade icke varit i tillfälle att framlägga definitivt förslag därutinnan. På frågan invercade — anförde försvarsutredningen — bland annat vissa strategiska, industriella, ekonomiska och kommunikationstekniska synpunkter, vilka måste göras till föremål för ytterligare överväganden. Undersökningar av lämplig förläggningsplats påginge inom flygvapnet.

Då resultatet av dessa undersökningar vid tiden för framläggandet av propositionen 1942: 270 angående vissa kapitalinvesteringar i försvarsväsendets fastighetsfond ännu icke hunnit närmare övervägas, fann jag mig bland medelsäskandena i nämnda proposition icke kunna upptaga frågan om medelsbehovet för denna verkstadsanläggning. Jag anhöll emellertid att senare få återkomma därtill.

I skrivelse den 30 april 1942 har *flygförvaltningen* inkommit med förslag i ämnet, avseende verkstadens förläggning till Arboga. Jag anhåller att nu få upptaga frågan om medelsanvisning för ifrågavarande ändamål till behandling.

I skrivelsen har flygförvaltningen lämnat en redogörelse för de undersökningar i förläggningsfrågan, som ämbetsverket företagit. Flygförvaltningen har därvid anfört i huvudsak följande:

Flygförvaltningen hade ansett, att på en förläggningsplats för den nya verkstaden följande fordringar borde uppställas:

1) Flygfältet borde vara av sådan storleksordning att landningsbanorna i en riktning erhöles en längd av 2,000 meter och i övriga riktningar omkring 1,500 meter.

2) Berg, lämpliga för insprängning av största delen av verkstaden, borde finnas i direkt anslutning till flygfältet.

3) Med undantag av ett 60-tal bostadslägenheter, vilka borde uppföras i verkstadens omedelbara närhet, måste intilliggande stad eller samhälle uppvisa eller garantera tillräckligt många lägenheter för verkstadens personal.

4) Förläggningsplatsen borde ligga centralt i förhållande till de flottiljer, som komme att betjänas av verkstaden.

5) Goda landsvägs-, järnvägs- och helst även sjöförbindelser borde finnas med landets skilda delar.

6) I närheten av förläggningsplatsen borde lämpliga industrier finnas, vilka vid behov kunde anlitas såsom underleverantörer och hjälpverkstäder.

7) Den nya centrala verkstaden borde om möjligt, för att underlätta personalrekryteringen, förläggas till en ort med industriebefolkning.

För att finna en lämplig plats, motsvarande angivna fordringar, hade verkstället förberedande undersökningar över praktiskt taget hela landet. I första hand hade därvid undersökts möjligheten att förlägga verkstaden till redan befintligt eller planerat flygfält (krigsflygfält). Det hade emellertid visat sig, att med sådan förläggning huvuddelen av de uppställda kraven på förläggningsplats icke kunde tillgodoses. De förberedande undersökningarna hade resulterat i att fyra platser, Örebro, Eskilstuna, Arboga och Köping, utvalts för närmare undersökning. Resultaten av denna närmare undersökning hade sammanförts i en handlingarna i ärendet bifogad promemoria, däri fördelar och nackdelar beträffande verkstadens förläggning till någon av nämnda städer sinsemellan jämförts och kommenterats. Promemorian innehöll jämvel en tablå, upptagande jämförande kostnader för markförvärf, flygfälts iordningställande, elektrisk huvudledning, reservkraftanläggning samt vissa sprängningsarbeten vid förläggning till de olika städerna. Av promemorian framginge, att en förläggning till Örebro visserligen skulle medföra de lägsta kostnaderna (bergsanläggningar oberäknade), men på grund av att flygfältet därstädes ej kunde utvidgas till föreskriven storlek och då insprängning i berg för delar av verkstadsanläggningen ej kunde ordnas för rimlig kostnad, måste Örebro som förläggningsplats frångås. Av de återstående platserna vore Arboga den fördelaktigaste såväl beträffande kostnaderna som beträffande de möjligheter, som denna plats erbjöde för anordnandet av i berg insprängda verkstäder, vilket sistnämnda förhållande måste tillmätas stor betydelse.

I anledning härav hade flygförvaltningen fört förhandlingar dels med Arboga stad, dels ock med samtliga markägare, som komme att beröras av ifrågavarande anläggning. Arboga stad hade visat ett synnerligen stort intresse och iklätt sig stora åtaganden, därest verkstaden förlades till denna ort. Sålunda överlät staden till kronan med full äganderätt all i stadens ägo varande mark, som erfordrades för verkstads- och flygfältsområdet. Staden hade ytterligare gjort ett stort antal åtaganden av stor ekonomisk räckvidd. Stadens åtaganden hade närmare angivits i ett mellan flygförvaltningen och representanter för staden, under förbehåll av Kungl. Maj:ts och stadsfullmäktiges i Arboga godkännande, träffat avtal, som bifogats handlingarna i ärendet.

Med övriga markägare hade flygförvaltningen med biträde av värderings-sakkunnig, domänintendenten F. Flodkvist, fört förhandlingar, vilka resulterat i att omkring 75 procent av det erforderliga området förvärvats genom

frivilliga avtal. Förhandlingarna påginge beträffande förvärv av återstående områden och beräknades dessa förhandlingar komma att avslutas omkring den 7 maj 1942. Redan nu kunde emellertid med hänsyn till förhandlingsläget bedömas, att de sammanlagda kostnaderna icke komme att överstiga 800,000 kronor. Flygförvaltningen hade för avsikt att, så snart förhandlingarna avslutats, underställa Kungl. Maj:ts samtliga träffade avtal.

Försvarsutredningen har i sitt betänkande enligt en tablå, införd å sid. 721, beräknat kostnaderna för en ny central flygverkstad till 10,155,000 kronor utifrån prisläget den 1 juli 1941, därav för markförvärv 950,000 kronor. Enligt en flygförvaltningens skrivelse bifogad kostnadsberäkning, upptagande i allt väsentligt samma byggnadsföretag, som av försvarsutredningen föreslagits skola komma till utförande, ha de sammanlagda kostnaderna för markförvärv och flygfältsarbeten samt utförande av byggnader i enlighet med en handlingarna i ärendet bifogad preliminär situationsplan av flygförvaltningen beräknats till 10,250,000 kronor, därav för markförvärv 800,000 kronor.

Flygförvaltningens skrivelse utmynnar i en hemställan dels om godkännande av det med Arboga stad träffade preliminära avtalet, dels ock om anvisande för påbörjande av verkstadsanläggningen för budgetåret 1942/43 av ett belopp av 5,400,000 kronor, därav högst 800,000 kronor för markförvärv.

Departements-
chefen.

Flygförvaltningens förslag till förläggningsplats för den nya centrala flygverkstaden grundar sig på ingående undersökningar å de platser, Örebro, Eskilstuna, Arboga och Köping, som flygförvaltningen funnit utifrån vissa angivna fordringar på en sådan förläggningsplats böra komma i fråga för ändamålet. En redogörelse för dessa undersökningar har lämnats i en handlingarna i ärendet bilagd promemoria, till vilken här torde få hänvisas. De skäl, som flygförvaltningen funnit tala för en förläggning till Arboga, finner jag bärande. Jag föreslår därför, att den nya centrala flygverkstaden förlägges till denna stad.

Kostnaderna för markförvärv, flygfältsarbeten och byggnader m. m. för verkstaden har flygförvaltningen beräknat till 10,250,000 kronor. Försvarsutredningens kostnadsberäkningar för samma ändamål sluta på 10,155,000 kronor. Därvid är dock att märka, att flygförvaltningens beräkningar hänföra sig till prisläget per den 1 april 1942, medan utredningens grundar sig på prisläget den 1 juli 1941. Dessa beräkningar torde också av den anledningen att de uppgjorts med hänsyn tagen till lokalförhållandena kunna anses närmare motsvara det verkliga medelsbehovet. Jag finner mig därför kunna förorda, att flygförvaltningens beräkningar, vilka förutsätta att anläggningarna insprängas i berg i större omfattning än försvarsutredningen tänkt sig, läggas till grund för medelsäskandena för verkstaden. Något ställningstagande till byggnadsprogrammets utformande i detalj innebär detta icke; som vanligt torde en prövning av de olika byggnadsföretagen få ske i samband med dispositionsbeslut och efter förslag av flygförvaltningen, åtföljt av detaljerade kostnadsberäkningar.

Vad beträffar markförvärv grunda sig kostnadsberäkningarna i denna del på vad som framkommit vid förda förhandlingar med vederbörande mark-

ägare om överlåtelse av erforderligt markområde för flygfält och byggnader. Dessa förhandlingar ha resulterat i ett förslag till avtal med Arboga stad om överlåtelse utan ersättning av staden tillhörig mark inom området m. m. — avtalsförslaget har dock ännu icke godkänts av stadsfullmäktige — samt avtal med vissa enskilda markägare om försäljning till kronan av större delen av återstående, i området ingående mark. Dessa avtal ävensom de ytterligare köpeavtal, som kunna komma till stånd, torde i sinom tid få prövas av Kungl. Maj:t.

Bland de byggnadsåtgärder, som upptagits i flygförvaltningens förenämnda kostnadsberäkning, ingå även tjänstebostäder till en angiven kostnad av 700,000 kronor. Jag vill erinra, att jag i propositionen 1942:210 (sid. 725) bland byggnadsföretag, som lämpligen kunde anstå till efter den för den fortsatta utbyggnaden av försvarsväsendet beräknade femårsperiodens slut, även upptagit en del av dessa tjänstebostäder; av de av försvarsutredningen upprättade kostnaderna för detta ändamål, 1,400,000 kronor, beräknade jag där endast 700,000 kronor för femårsperioden. Såsom framgår av handlingarna i ärendet har emellertid Arboga stad i det preliminära avtalet om överlåtelse av mark åtagit sig att tillhandahålla eller anskaffa erforderligt antal bostäder i verkstadsområdets närhet. Därest detta avtal blir gällande, synas medel för tjänstebostäder icke behöva beräknas i detta sammanhang.

Flygförvaltningen har ansett, att kostnaderna för verkstaden, 10,250,000 kronor, borde fördelas på de närmast följande två budgetåren och i enlighet därmed hemställt, att för budgetåret 1942/43 måtte för påbörjande av anläggningsarbetena anvisas ett belopp av 5,400,000 kronor, därav högst 800,000 kronor skulle avses för markförvärv. Det för markförvärv erforderliga beloppet synes böra bestridas med medel, anvisade å tilläggsstat till innevarande budgetår. Jag anser det icke möjligt att bedriva byggnadsarbetena i sådan takt, att hela det av flygförvaltningen angivna beloppet, 5,400,000 kronor, kan vara behövt redan till den 1 juli 1943, utan räknar för detta ändamål med att ett belopp av 3,000,000 kronor skall visa sig tillfyllest för nämnda tid. I anledning härav beräknar jag för här ifrågakvarande ändamål 800,000 kronor till markförvärv å tilläggsstat för budgetåret 1941/42 och 3,000,000 kronor för byggnadsarbetenas påbörjande för budgetåret 1942/43. Sistnämnda belopp bör i enlighet med vad jag i det föregående anfört icke till någon del komma till användning för tjänstebostäder.

4. Sammanfattning. I enlighet med vad i det föregående anförts böra för nedannämnda ändamål beräknas följande belopp, nämligen

dels för markförvärv för

Upplands flygflottilj	kronor	870,000
Hälsinge flygflottilj	»	400,000
ny central flygverkstad	»	800,000

Summa kronor 2,070,000

dels ock för byggnadsarbeten för ny central flygverkstad m. m. 3,000,000 kronor.

Det för markförvärv avsedda beloppet torde för mötande av oförutsedda utgifter böra ökas till i runt tal 2,150,000 kronor. Sistnämnda belopp bör anvisas å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1941/42 och beloppet å 3,000,000 kronor å riksstaten för budgetåret 1942/43.

Anslagen böra anvisas såsom reservationsanslag. I fråga om dispositionen av markinköpsanslaget bör gälla vad i det föregående yttrats rörande motsvarande för arméförvaltningens delfond avsedda anslag.

Hemställan.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels såsom kapitalinvesteringar i försvarsväsendets fastighetsfond till *Vissa med den fortsatta utbyggnaden av landets försvarskrafter sammanhängande markförvärv* å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1941/42 anvisa följande *reservationsanslag*, nämligen

under arméförvaltningens delfond 1,300,000 kronor,

under marinförvaltningens delfond 1,750,000 kronor,

under flygförvaltningens delfond 2,150,000 kronor,

dels ock såsom kapitalinvestering i försvarsväsendets fastighetsfond, flygförvaltningens delfond, till *Byggnadsarbeten för ny central flygverkstad m. m.* å riksstaten för budgetåret 1942/43 anvisa ett *reservationsanslag* av 3,000,000 kronor.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Sigurd Lind.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
<i>Arméförvaltningens delfond</i>	3
1. Stabsmobiliseringscentral vid andra militärområdet.....	3
2. » » sjätte »	4
3. Wendes artilleriregemente	4
4. Gotlands artillerikårs övningsområde m. m.....	8
5. Skjutplats för Göteborgs luftvärnskår m. m.	12
6. Luleå luftvärnskår	14
7. Göta trängkårs kompani i Nora	16
8. Vissa andra markförvärv.....	17
9. Sammanfattning	18
<i>Marinförvaltningens delfond</i>	18
1. Gustafsviks örlogsdepå	18
2. Göteborgs kustartilleriförsvar och Älvsborgs kustartilleriregemente	20
3. Härnösands kustartilleridetachment.....	24
4. Sammanfattning.....	25
<i>Flygförvaltningens delfond</i>	26
1. Upplands flygfloottilj	26
2. Hälsinge »	29
3. Ny central flygverkstad	32
4. Sammanfattning	35
<i>Hemställen</i>	36